



પંચ

અંક ૪૭ | ડિસેમ્બર ૨૦૨૦



સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

આ અંકમાં...

સંપાદકની કલમે

Tech-Talk

વાર્તા-સેતુ

અંતરકેડી

માઈક્રો-વિશ્વ

Rewinding...

શબ્દ-સંપુટ

વાર્તાનું આકાશ

જસ્ટ બે મિનિટ

તમને મળ્યાનું યાદ

મને મારો જ પ્રશ્ન

Connecting... કવિતા

વાચકોના પ્રતિભાવો

સરસ અંક છે આમ જ એમને નવુ નવુ આપતા રહો ★ 22:23

Keep it up 👍 All the very best.. ★ 20:35

મારા ખ્યાલ મુજબ "પંખ"નો આ બીજો અંક હું વાંચી રહ્યો છું. લેખો, કવિતાઓ ખૂબ સારા, ચિંતનાત્મક અને રસપ્રદ છે. સર્વે લેખક/કવિગણને અભિનંદન સાથે ધન્યવાદ.. આ રીતે જ બધું પીરસાય તો તેનો આસ્વાદ મધુર અને લોકભોગ્ય બની રહે.. સંપાદકશ્રીને અભિનંદન સાથે આભારની લાગણી વ્યક્ત કરું છું..! 🙏🙏 —સસ્નેહ.. વી.ડી. જાદવ. ઇડર-સાબરકાંઠા ★ 05:53

" પંખ "મેગેઝીન એ નવોદીત લેખકોને સાહિત્યક્ષેત્રે નવી પાંખો આપી મસ્ત સાહિત્યગગને વિહરવાનો મોકો આપે છે. બધા વિભાગો ખૂબ જ સરસ છે. જેમાં જસ્ટ બે મિનીટ, શબ્દસંપૂટ, અને વાર્તાનું આકાશ મને બવ ગમ્યા. ખરેખર ,આકર્ષક ડિઝાઇન અને મલ્ટીકલર પેઈજથી બનેલો ખૂબ જ સુંદર અંક મન મોહી જાય છે.

સંજય પ્રજાપતિ સંતૃપ્ત, મુન્દ્રા કચ્છ.

★ 01:35

Forwarded

"જસ્ટ બે મિનીટ" નાની પરંતુ અતિસુંદર... નવેમ્બર-૨૦૨૦ અંક દિપક ચિટણીસ

★ 10:19 ✓✓

આભાર

એકી બેઠકે રસપૂર્વક વંચાઈ ગયું જે કેડી ની યાત્રા કરવો છો તે વિચાર યાત્રા ને પોષક છે !

નવા મુકામ સુધી પહોંચવા માટે શુભેચ્છાઓ 🎉🎉

★ 20:33

વાહ! ખૂબ જ સુંદર આલેખન. સુરક્ષિત બાળપણ તંદુરસ્ત સમાજનો પાયો છે. અસુરક્ષિત વાતાવરણમાં ઉછરતા બાળપણ તરફ ભાગ્યે જ કોઈની દ્રષ્ટિ જતી હોય છે. અંતરકેડીના આ પાત્રએ પૌતાના અંતરના અવાજને અનુસરીને કેટલાય બાળપણને બચાવી માતૃત્વ વરસાવ્યું. આ રીતે માનવતાને મહેકાવનારની પ્રેરણાદાયી કથા આપતા રહો તેવી શુભકામના.

★ 20:31

પ્રથમ વાર પંખ મેગેઝીન વાચ્યું. વૈવિધ્યપૂર્ણ સામગ્રી. અભિભૂત થવાયું.

હીરલો વ્યાસની રાખ વારતા ખૂબ ગમી. તો રજત જોષીની સ્નેહ સમજ આપી ગયી.

કીશનદાવડાની માઈક્રોફીક્શન આશ્રય સ્થાન દિલ ઝણઝણાવી ગયી. કરણ મિસ્ત્રીની ફાવી ગયુ મા સરસ વ્યંગ.

સરસ મેગેઝીન.

★ 19:27



યાજ્ઞિક વધાસિયા

એક વખત વરસાદમાં ઘેટાનું ટોળું ચરવા નીકળ્યું. બધા ઘેટાં રોજના રસ્તે જ ચરવા લાગ્યા. એમાંથી કેટલાક ઘેટાઓએ જોયું કે, એક ઘેટું અલગ પડીને થોડા અલગ રસ્તે ચરતું-ચરતું જતું હતું. એને એમ જતું જોઈને બધાં ઘેટાઓએ અંદર-અંદર ગણગણાટ શરૂ કરી દીધો. બધાને ઘેટાંની આ હરકત ઘણી અજીબ લાગે, એ સ્વાભાવિક હતું. તેઓ આ માટે ટેવાયેલા હતા જ નહીં. મોટાભાગના ઘેટાઓને આ પસંદ ના આવ્યું. એમાંથી અમુક ઘરડાં ઘેટાઓને એમની સામાજિક પરંપરા અને સંસ્કૃતિ જોખમમાં મુકાતી હોય એવું લાગ્યું. ઘણાં તો એના પર હસવા લાગ્યા. અમુક જુવાન ઘેટાંઓએ એકબીજાને કહ્યું, “આ એના મનમાં સમજે છે શું? આમ કરીને એ શું સાબિત કરવા ઈચ્છે છે?” ઘણાંએ તો એને બૂમ પાડીને પાછું પણ બોલાવ્યું, “પાછું વળી જા. તું ત્યાં ન જા. મુશ્કેલીમાં મુકાઈશ. તું ત્યાં જવા માટે બન્યું જ નથી.”

અમુકને એ વાતે આંચકો લાગ્યો કે, “આમ કોઈ પોતાનું ટોળું છોડીને કંઈક નવું કરવા જઈ જ કેમ શકે? કોઈ આમ અલગ

ઘેટાના ટોળામાંનું એક નોખું ઘેટું



ચીલો ચાલુ કરી જ કેમ શકે?” તો અમુકને પોતાની પર શરમ આવી કે, “જે એ કરવા જઈ રહ્યું છે, એ હું કેમ અગાઉ ના કરી શક્યું!” અમુકને એમાંથી પ્રેરણા મળી કે, “જો એ કરી શકે, તો હું પણ કેમ ના કરી શકું?” તો અમુકને એમ પણ થયું કે, “વર્ષોથી આમ જ તો ચાલ્યું આવે છે. આને અલગ કરવાની જરૂર શું છે? ને આમ પણ જે ચાલી રહ્યું છે, એમાં ખોટું શું છે?”

આવા ભિન્ન-ભિન્ન પ્રતિભાવો મળ્યા. પેલા એક નોખાં ઘેટાએ એ બધું જ સાંભળ્યું, પણ એણે ગણકાર્યું નહીં. એને તો બસ એકવાર એક અલગ દિશામાં જઈને જોવું હતું, કે ત્યાં છે શું? ને એ ગયું પણ ખરું! એને ત્યાં આખું લીલુંછમ મેદાન દેખાયું! એ જ્યાં પહેલાં ચરતું ત્યાં તો હવે બહુ ઘાસ બચ્યું જ નહોતું. એ ખુશ થયું. એણે ત્યાં મજાથી ચર્ચું. એણે બીજા ઘેટાઓને

પણ ત્યાં ચરવા બોલાવ્યા. અમુક આવ્યા, તો અમુક એમના ખોટાં અહંકારમાં ના આવ્યા.

શું આપણે પણ આ ઘેટાના ટોળામાંના જ એક સભ્ય નથી? કાં તો આપણે કંઈક અલગ કરવાવાળા પેલાં ઘેટાની જેમ છીએ, અથવા તો એના પર કોઈ ટીપ્પણી કરવાવાળામાંથી કોઈ એક! તમે કોણ છો? કવર-પેજમાંના ઘેટાઓ તમે ફરી જુઓ. તમે એ કવરપેજમાં છો કે તમે અલગ પડીને આજુબાજુ ચરવા ગયા છો? જો કે, અલગ પડવું એટલે વિદ્રોહ કરવો બિલકુલ નથી. આ સમાજની જડ પરંપરાની સામે બાથ ભીડવામાં ક્યાંક આપણે આપણને પણ ના ઓળખી શકીએ, એવા બની જઈએ એ પહેલા ચેતી જવું. કેમ કે, ‘નોખું બનવું’ અને ‘નોખું પડી જવું’- એ બંનેમાં ઘણો ફરક છે. એકમાં સ્વતંત્રતાનો ભાવ છે, તો બીજામાં સ્વછંદતાનો.

નોખાં થઈને અલગ અનુભવ કરવાવાળા એ ઘેટાને જો કદાચ ત્યાં લીલુંછમ મેદાન ના મળ્યું હોત અને એને બદલે કોઈ જંગલી જનાવર મળ્યું હોત તો? તો એક સમાજ તરીકે ટોળામાંના એક સભ્ય તરીકે બીજા ઘેટાઓએ એને એની મુશ્કેલીમાં સાથ આપવો જોઈએ કે એ

અલગ કરવાનો પ્રયત્ન કરતું હતું, એટલે એને દાઢમાં રાખીને એને ધુત્કારીને એને એના હાલ પર છોડી દેવું જોઈએ? આ પ્રશ્નોના જવાબ એકવાર અરીસા સામે ઉભા રહી જરૂર પૂછી જોવા. જ્યારે તમારી જિંદગીમાં તમારી સાથે અથવા તમારા કોઈ કરીબી સાથે આવું કંઈક થયું હોય, તો ત્યારે તમારું વલણ કે અનુભવ વિશે આપની વાતો અમારી સાથે વહેંચી શકો છો. મેસેજ જરૂર કરો.

આ અંકમાં ‘Rewinding...’ કોલમમાં ‘ખડબડ ખડબડ ખોદત હૈ’ બાળ-વાર્તા વાંચીને બાળપણ પાછું મળ્યાની અનુભૂતિ થશે. બાકીની બધી કોલમમાં દરવખતની જેમ તમને કંઈક શીખવા, જાણવા કે માણવા મળે, એવી જ સામગ્રી છે. ને હા, આ અંકથી ડીઝાઇનમાં ફરક પણ કર્યો છે.

આપને આ અંક કેવો લાગ્યો, એ આપ અમને અમારા વ્હોટ્સએપ, ટેલિગ્રામ, ફેસબુક, મેઇલ અથવા ઈન્સ્ટાગ્રામમાં જરૂર જણાવો. એ માટેની લિંક અંકના અંતમાં આપી છે. આ આવતા અંકે મળીશું, ત્યારે ૨૦૨૦નું આ ‘યાદગાર’ વર્ષ પૂરું થઈ ગયું હશે. ૨૦૨૧નું વર્ષ ૨૦૨૦ જેટલું ખરાબ ના જાય, એવી આપસૌ વાચકમિત્રોને શુભકામનાઓ.

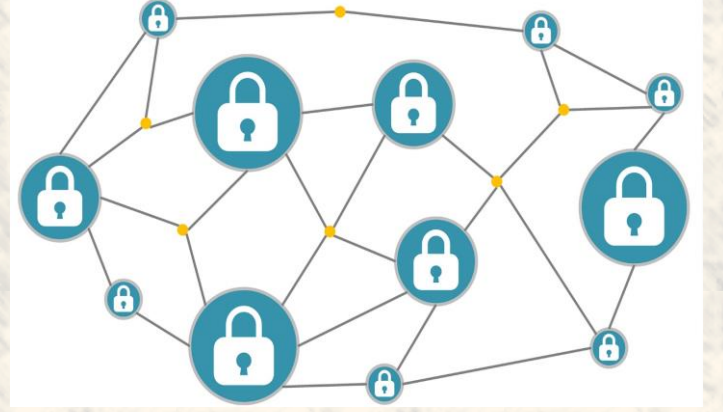


વિપુલ હડિયા

‘બ્લોકચેઇન’ શબ્દ આમ તો જૂનો છે, પણ મોટાભાગના લોકોના કાને એ ત્યારે પડ્યો જ્યારે ‘બીટકોઇન’ નામની ક્રીપ્ટોકરન્સી ચર્ચામાં આવી. અને આ જ કારણસર અમુક લોકોને બીટકોઇન અને બ્લોકચેઇન એકબીજાના સમાનાર્થી શબ્દો લાગે છે. પણ સરળ ભાષામાં એમ કહી શકાય કે બ્લોકચેઇન એ પેટ્રોલ છે અને બીટકોઇન એ મોટરકાર છે. એટલે કે બ્લોકચેઇન એ બીટકોઇનની ચાલક ટેકનોલોજી છે.

સૌથી પહેલા ‘બ્લોકચેઇન’નો શાબ્દિક અર્થ સમજીએ. બ્લોકચેઇન શબ્દ પોતે જ ‘બ્લોક’ અને ‘ચેઇન’ એમ બે સ્વતંત્ર શબ્દોનો બનેલો છે. જેમાં બ્લોક એટલે ‘માહિતીનું પડીકું’ એમ સમજો અને આવા એક કરતા વધુ પડીકાને એકબીજા સાથે જોડી દેવામાં આવે તો એ એક ચેઇન બનશે. બસ માહિતીના આ પડીકાની ચેઇન એટલે ‘બ્લોકચેઇન’. તો અહીં તરત જ સવાલ થશે કે અહીં કઈ માહિતીના પડીકાની વાત થાય છે? તો

બ્લોકચેઇન



જવાબ એમ આપી શકાય કે – ‘કોઈપણ પ્રકારની માહિતી’. બ્લોકચેઇનનો એકમાત્ર ઉપયોગ બીટકોઇન જેવી ક્રીપ્ટોકરન્સી નથી. બ્લોકચેઇનના સંશોધન પાછળનું મુખ્ય કારણ હતું - માહિતીમાં થતી બનાવટ કે છેતરપીંડીને અટકાવવી. ઉદાહરણ તરીકે કોઈ મિલકતના દસ્તાવેજમાં એક વખત તારીખ લખાઈ ગયા પછી એ ક્યારેય બદલી શકાય નહીં. અહીં વાત ડિઝિટલ સ્વરૂપના દસ્તાવેજની છે, જ્યાં એક ક્લિક માત્રથી ઘણું બધું ઉથલપાથલ કરી શકાતું હોય છે.

બીજો સવાલ એ થશે કે બ્લોકમાં માહિતી એવી તો કેવી રીતે ગોઠવાય છે કે એમાં બનાવટ કે છેતરપીંડી થઈ શકે નહીં? આ સવાલનો જવાબ સૌથી અગત્યનો છે અને એ જ કારણસર

બીટકોઈન જેવી ક્રીપ્ટોકરન્સીનું અસ્તિત્વ શક્ય બન્યું. કોઈપણ બ્લોકમાં ઓછામાં ઓછી આટલી બાબતોનો સમાવેશ થાય છે: એક તો જે માહિતી હોય એ પોતે, પછી એ કોઈ દસ્તાવેજ હોય કે બીટકોઈન હોય. બીજું એ બ્લોક જે ચેઈનનો ભાગ છે એ ચેઈનના પાછળના બ્લોકનું સરનામું (એટલે કે ઓળખ), ત્રીજું એ બ્લોકની પોતાની ઓળખ અને ચોથું એક ‘હેશ’ તરીકે ઓળખાતી અને તારક મહેતાની ગોકુલધામ સોસાયટીના સેક્રેટરી ભિડેની માફક ‘એકમેવ’ રહેતો પાસવર્ડ જેવો કોડ. માહિતીને આ રીતે સ્ટોર કરવાથી એની સાથે છેડછાડ કરવી લગભગ અશક્ય બની જાય છે, કેમ કે દરેક બ્લોકનું ‘હેશ’ એની પોતાની વેલ્યુ એટલે કે માહિતી, પોતાની ઓળખ અને પાછલા બ્લોકના સરનામાને એક ચોક્કસ રીતે જોડવાથી બનતી હોય છે. આમાં બ્લોકની માહિતીમાં થયેલા ફેરફારનો સેકન્ડ સાથેનો સમય પણ આવરી લેવામાં આવે છે. એટલે જો બ્લોકની માહિતી, બ્લોકની પોતાની ઓળખ કે પાછળના બ્લોકના સરનામાંમાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં આવે તો એ મુજબ નવો ‘હેશ’ બને છે અને નવો ‘હેશ’ મતલબ નવો બ્લોક, કેમ કે કોઈ એક ‘હેશ’ કોઈ એક જ બ્લોકની એક જ સ્થિતિ માટે હોય શકે. એવું કદાપિ શક્ય નથી કે બે અલગ-અલગ બ્લોક માટે એકસરખો

‘હેશ’ હોય. એટલે જેવો કોઈ એક બ્લોકમાં ફેરફાર થશે એટલે તરત જ એ એક નવા બ્લોક તરીકે બ્લોકચેઈનમાં જોડાશે.

એટલું સમજતા ત્રીજો સવાલ એ થશે કે આધુનિક કમ્પ્યુટર એટલા ફાસ્ટ હોય છે કે સેકન્ડ કરતા પણ ઓછા સમયમાં કરોડો ગણતરીઓ કરી લે છે. તો શું એવું ના બને કે મૂળ બ્લોકની માહિતી સાથે છેડછાડ કરીને ‘હેશ’ બદલી દેવામાં આવે? હા, એવું કરી શકાય. પણ એ પણ ઉપયોગી બને એવું વ્યવહારુ તો નથી જ. કોઈ એક બ્લોકમાં ફેરફાર કરવામાં આવે તો એનો આગળનો બ્લોક એની ઓળખ જાણે છે અને જે બ્લોકમાં ફેરફાર થયો એ બ્લોક એની પાછળના બ્લોકની ઓળખ જાણે છે એટલે જો બ્લોકમાં ફેરફાર થયો તો આ ગુનાના બે ‘ચશ્મદિદ ગવાહો’ છે. જો આ સબુતનો નાશ કરવો હોય તો એ બે ગવાહોને પણ ખતમ કરવા પડે. પણ વળી એ બે ગવાહોમાં એક પાસે એની પાછળના અને એક પાસે એમની આગળના બ્લોકની ઓળખ છે. એટલે વળી ગવાહો ખતમ કરવા જતા બે નવા ચશ્મદિદ ગવાહો ઉભા થાય છે. એટલે ટૂંકમાં આ પ્રક્રિયા ત્યાં સુધી ચાલશે જ્યાં સુધી આખી ચેઈનના તમામ બ્લોકને બદલી નાખવામાં નાં આવે અને આવું શક્ય નથી. કેમ કે એ બ્લોક ઇન્ટરનેટ પર

વેરવિખેર પડ્યા હોય છે, જે દરેક પર તમારો કન્ટ્રોલ હોતો નથી.

વળી બ્લોકને ચેઈનમાં ગોઠવવાની પ્રક્રિયા પણ સરળ નથી, માની લો કે એક ચેઈનમાં પહેલો બ્લોક ગોઠવવા તમારે એક મીનીટ જેટલા સમયની જરૂર પડી. તો વળી એ જ ચેઈનમાં બીજો બ્લોક ગોઠવવા બે, ત્રીજો બ્લોક ગોઠવવા ચાર, ચોથો બ્લોક ગોઠવવા આઠ મીનીટની જરૂર પડી. જો કોઈ વ્યક્તિ આવી માહિતી સાથે છેડછાડ કરવા માંગતો હોય અને એણે આવા પચાસ બ્લોક બદલવાની જરૂર પડે તો એ કામ લગભગ અશક્ય થઈ પડે. એટલે જ તો દિવસેને દિવસે બીટકોઈનની સંખ્યા ઘટતી જાય છે કેમ કે બીટકોઈનની બ્લોકચેઈનમાં એક બીટકોઈન જોડવા માટે હવે મહિનાઓનો સમય લાગે છે. બ્લોકચેઈનના સંદર્ભમાં આપણે બીટકોઈન વિષે આવતા અંકમાં વાત કરીશું. હાલ બ્લોકચેઈનને શક્ય એટલું વધુ સમજવા કોશિશ કરીએ.

બ્લોકચેઈનના કોઈ સરળતાથી સમજી શકાય એવા ફાયદા ખરા? હા, ઘણા બધા અને હવે તો લગભગ દરેક વ્યક્તિના હાથમાં એક સ્માર્ટફોન છે એટલે હવે આ ટેકનોલોજી સમય સાથે વધુ જોર પકડશે. બ્લોકચેઈનના ફાયદાનું ઉદાહરણ

સમજીએ એ પહેલા એક વાત નોંધી લો કે ઇન્ટરનેટ પર ચાલતી આ ઓનલાઈન

દુનિયામાં 'ડેટાની વિશ્વસનીયતા' પર જ બધો દારોમદાર છે. તમે એમેઝોનની વેબસાઈટ પર પેમેન્ટ કરવા માટે તમારા કાર્ડની તમામ માહિતી વિશ્વાસપૂર્વક આપશો, પણ બીજી વેબસાઈટ પર તમે ભરોસો નહીં કરો. કેમ કે એમેઝોન તમારા માટે વિશ્વસનીય છે. તમે લોન લેવા માટે બેંકમાં અરજી કરશો, તો જે બેંકમાં તમારું બચત ખાતું દસ વરસથી હશે એ બેંક પણ તમારો 'સિબિલ રિપોર્ટ' માંગશે. કેમ કે બેંક જાણે છે કે એમની નાની એવી અને સ્વતંત્ર સિસ્ટમમાં છેડછાડ કરીને ગમે તેવા સ્ટેટમેન્ટ બનાવી શકાય, પણ સિબિલ પર બેંક આંખો મીંચીને ભરોસો કરી કરી શકશે. આપણે જે રીતે પૈસાની લેવડ-દેવડ કરીએ છીએ ત્યાં પૈસાનો કોઈ ટ્રેક નથી. તમે કોઈની પાસેથી ક્યારે અને કેવી રીતે લાવ્યા એ ભલે તમારી પ્રાયવસીનો મામલો હોય, પણ જરૂર પડ્યે પણ એ જાણી શકાતું નથી. અને માની લો કે તમે કોઈને પૈસા આપો છો અથવા કોઈ તમને પૈસા આપે છે તો તમે કે તમને એ આપનાર વ્યક્તિ સાથે જ એ રકમના માલિક છે કે નહીં એ પણ જાણી શકાય નહિ.

એટલે જ બેંક લોન આપતા પહેલા સિબિલ રીપોર્ટ માંગે છે. તમે કોણ છો અને કેવા છો એ બધું બેંક સિબિલ રીપોર્ટ પરથી નક્કી કરે છે. પણ આવું કરવામાં તમારે કોઈ ચોક્કસ ફી ભરીને સિબિલ રીપોર્ટ લાવવો પડે છે, જે પ્રક્રિયાને ધીમી અને મોંઘી બનાવે છે.

જો પૈસાની લેવડ-દેવડની પ્રક્રિયાને આ બ્લોકચેઇનના બીબામાં ઢાળી દેવામાં આવે તો પછી તમારી નાણાકીય માહિતી સો ટકા વિશ્વસનીય બની જશે અને તમારે એ તમારી નાણાકીય માહિતીની વિશ્વસનીયતા સાબિત કરવા સિબિલ જેવી ત્રીજી વ્યક્તિની જરૂર નહીં પડે. કેમ કે બેંક જાણે છે કે તમારી માહિતી બ્લોકચેઇનનો ભાગ

છે જેની સાથે છેડછાડ કરવી શક્ય નથી, એ ચકાચણી કર્યા વિના પણ વિશ્વસનીય જ છે. એટલે હવે પ્રક્રિયા ઓછી ખર્ચાળ અને ઝડપી બનશે. એટલે જ તો બીટકોઇન જેવી કરન્સીમાં કોઈ કાગળની નોટ કે ધાતુના સિક્કાનું અસ્તિત્વ નથી છતાં લોકો એને પણ પરંપરાગત નાણા જેટલું જ સુરક્ષિત સમજે છે.

આ માત્ર એક સરળ ઉદાહરણ છે. બ્લોકચેઇન ટેકનોલોજીના ઘણા અધરા અને અકલ્પનીય ઉપયોગો પણ છે. આવતા અંકમાં બીટકોઇનના સંદર્ભમાં બ્લોકચેઇનની વાત કરીશું.





હીરલ વ્યાસ

વાર્તાનું આકાશ

ચાકડો

“દાદા.. મને પણ આવા સરસ કોડિયાં બનાવતાં શીખવાડોને!” - વિધિ ફૂદીને ચાકડા પાસે બેસી ગઈ.

“હા બેટા, ચોક્કસ શીખવાડીશ. મને પણ તને શીખવાડવાની બહુ મજા આવશે.”

વિધિની શીખવાની ઈચ્છા જોઈને સોહનલાલે ઉત્સાહમાં જરા જોરથી ચાકડો ફેરવ્યો. માટી ગૂંદી રહેલા સવિતાબેનના પગ પણ બમણી ગતિથી ચાલવા લાગ્યા.

વિધિ આમ તો બે-ચાર દિવસ માટે જ ગામમાં બા-દાદાના ઘરે રહેવા આવેલી. પણ અચાનક આવી પડેલું લોકડાઉન બા-દાદા માટે આશીર્વાદરૂપ બની ગયું. શહેરમાં રહેતી વિધિ આટલું લાંબુ તો પહેલી વાર જ ગામમાં રહી હતી. વળી અહીં માટીમાં રમવા માટે મમ્મી-પપ્પા ટોકતાં પણ નહીં. ક્યારેક બા સાથે માટીને પગથી ગૂંદવાની, તો ક્યારેક દાદા પાસે હાથથી માટીના રમકડાં બનાવતાં શીખવાનું. સ્કૂલમાં મળતાં રંગબેરંગી ‘કલ્પે’ કરતાં એને આ માટીમાં રમવાની વધારે મજા આવતી.



“મારે આખી જિંદગી માટી નથી ગૂંદવી. સારું ભણીને સારી નોકરી કરવી છે.”

“હા તો ભણને.. ભણવાની તને કોણ ના પાડે છે. પણ તારા ભણતર અને આવડતને ગુણીને આપડે આપડા આ વારસાને વધારે સારી રીતે આગળ લઈ જઈ શકીએને.”

“ભણીને માટીજ ગૂંદવાની ને ચાકડો જ ચલાવવાનો હોય તો ભણવાનું શું કામ? મારે આ કામ નથી કરવું.”

“પણ બેટા, આ માટી આપણું મૂળ છે. આ માટીને આપણે ઘડીએ છીએ એનાં કરતાં વધારે એ આપણને ઘડે છે.”

“તમે એની ઈચ્છાને આડે ન આવો. એને નોકરી કરવી હોય તો ભલે એમ. એ રાજી એમાં આપડે'ય રાજી.” - સવિતાબેન પહેલી વાર બાપ-દીકરાની વાતમાં વચ્ચે પડ્યા હતાં.

વર્ષો પહેલાં થયેલો આ સંવાદ આજે વિધિને માટીમાં આનંદ કરતાં જોઈને પાછો જીવતો થઈ ગયો. પણ આ આનંદ ઝાઝો ટકવાનો નહોતો. માટીમાં રમતી આ શેર માટી વહેલા મોડા શહેરના નિભાડમાં ઝોકાઈ જવાની હતી. બસ પછી એકલાં રહી જવાના હતાં માટી અને ચાકડો. વિચાર માત્રથી સોહનલાલ ઉદાસ થઈ ગયા. ઊભા થઈ માટીવાળા હાથ ધોયા ને સાથે સાથે ચાકડો ચાલતો રહેશે એવી આશા પણ ધોવાતી લાગી.

“ચાલ, આજે હું તને કોડિયાં બનાવતાં શીખવાડું.” - કહી સમીર ચાકડા પાસે બેઠો.

“તમને આવડે છે પપ્પા?”

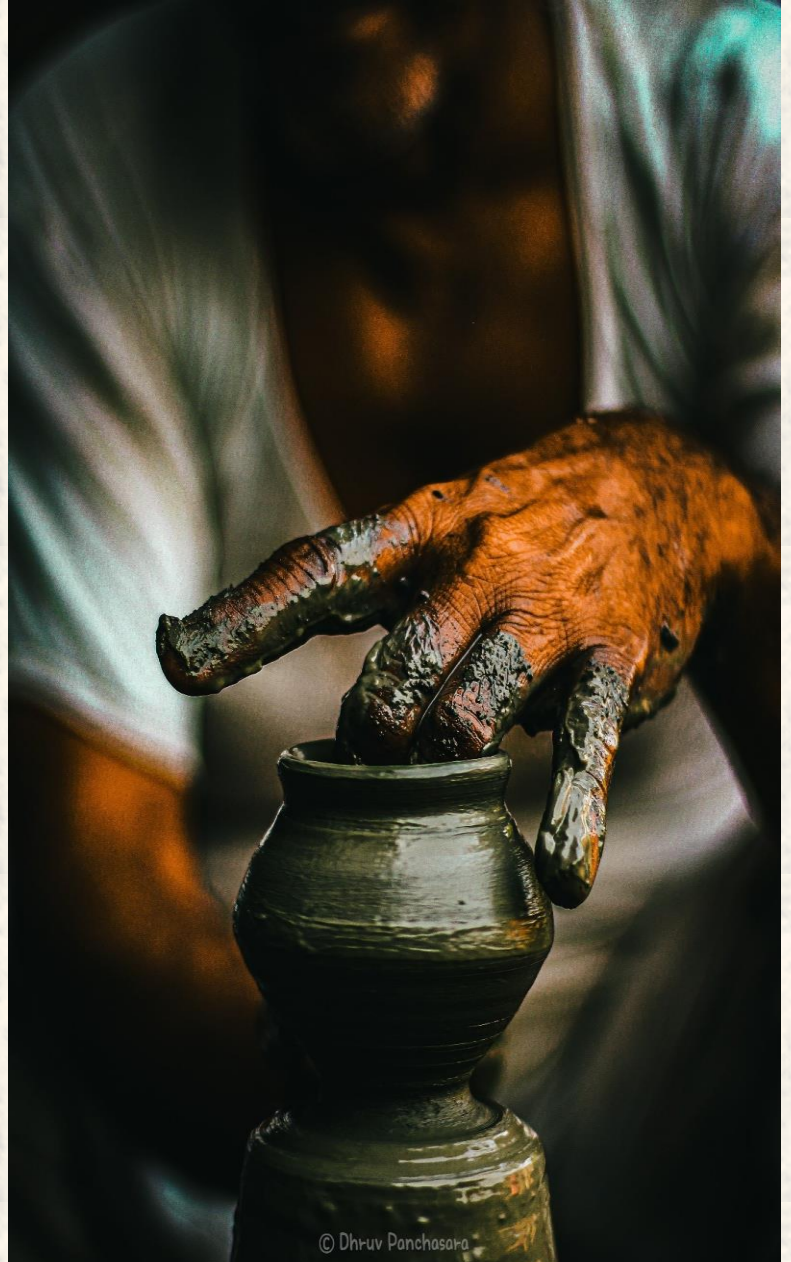
“હા.. હું તારા જેટલો હતો ત્યારે દાદાએ મને પણ શીખવ્યું હતું. જો આમ માટી લઈ, પાણી રેડવાનું. પછી પગેથી માટીને ગૂંદવાની. ગૂંદેલી માટીને થોડી-થોડી લઈ ચાકડા પર મૂકવાની. અને ચાકડાને લાકડીથી ગોળ ફેરવવાનો. પછી માટીને હાથથી જે આકાર આપવો હોય તે

આપવાનો.” એક કોડિયું બનાવી બાજુ પર મુકતાં સમીર બોલ્યો.

“વાઉ, પપ્પા.. તમે તો કેટલું સરસ કોડિયું બનાવ્યું. બિલકુલ દાદા જેવુંજ.”

“બસ પછી એને નિભાડામાં મૂકવાનું. એટલે એ તપીને પાકુ કોડિયું બની જાય.”

સમીરનું ધ્યાન મોબાઈલમાં વાગેલા નોટિફિકેશન સાઉન્ડે તોડ્યું. એણે ઓફિસનો મેસેજ જોયો.



© Dhruv Panchasara

“We regret to inform you that due to COVID-19, we cannot afford many people in our company. You are fired from this job with immediate effect.”

મેસેજને વાંચી સમીરે ચાકડો જરા જોરથી ફેરવ્યો. લોકડાઉનમાં ધીમુ પડેલું અર્થતંત્ર કદાચ આ ગતિએ ચાલવા લાગે.

વર્ષો પછી ચાકડો ચલાવવામાં સમીરને આનંદ આવ્યો એ વાત સોહનલાલથી છાની ન રહી. બાપ-દીકરાની નજર મળી. સો કોડિયાં એક સાથે પ્રગટ્યાં હોય એવો આનંદ બન્નેની આંખોમાં ચમક્યો! સમીરના હાથ ફરી કોડિયાં બનાવવામાં પરોવાયાં અને અંદર અજવાળું થતું ગયું.





ડૉ. કાર્તિક શાહ

શબ્દ-સંપુટ

ભારતીય નૌકા ઉદ્યોગ અને

એનો નાશ કરવાનું સુનિયોજિત કાવતરું

ભારતની નૌસેનાએ આજે પોતાનો મુદ્રાલેખ “શં નો વરુણ:” રાખેલ છે. જેનો અર્થ થાય છે, “હે વરુણ દેવતા, અમારું કલ્યાણ કરો.” ભારતનો સમુદ્રી ઇતિહાસ ખુબ જ સમૃદ્ધ રહ્યો છે. મહર્ષિ અગસ્ત્ય સમુદ્રી દ્વિપો અને દ્વિપોન્તરોની યાત્રા કરનારા મહાપુરુષ હતા. આ કારણથી જ મહર્ષિ અગસ્ત્ય સમુદ્રને પી ગયેલા એવી કથા પ્રચલિત થઈ હશે. આ ઉપરાંત નૌકાવિજ્ઞાન અને તેની બનાવટની કાવટ પણ હિન્દુસ્તાનમાં પહેલેથીજ સિક્કહસ્ત ગણાય છે. આના કેટલાય પ્રમાણો આજે પણ મોજુદ છે.

પાંચમી સદીમાં જન્મેલા વરાહમિહિરના પુસ્તક 'બૃહદસંહિતા' માં તથા અગિયારમા સદીમાં થઈ ગયેલા રાજા ભોજ દ્વારા રચિત 'યુક્તિ કલ્પતરુ' શાસ્ત્રમાં પણ વહાણોના નિર્માણ ઉપર પ્રકાશ ફેંકવામાં આવ્યો છે.

'વૃક્ષ આર્યુવેદ'માં લાકડાના પ્રકારો વર્ણવામાં આવ્યા છે. કોમળ અને સહેલાઈથી જોડી શકાતા



લાકડામાંટે 'બ્રાહ્મણ' શબ્દ, વજનમાં હલકું છતાં કઠણ લાકડું અને જેને બીજા લાકડા સાથે જોડવું અઘરું છે તેવા લાકડાને 'ક્ષત્રિય' અને હલકા છતાં કઠણ લાકડાને 'વૈશ્ય' તથા વજનમાં ભારે અને કઠણ લાકડાને 'શુદ્ર' કહ્યા છે. આ રીતે સામાન્ય નૌકા અને વિશેષ નૌકા કઈ રીતે બનાવવી એનું માપ સાથે એમાં વર્ણન છે.

નૌકાઓનો ઉપયોગ ભારતમાં વૈદિક કાળથી થતો આવ્યો છે. મુઘલોનું આક્રમણ સાતમી સદીથી શરૂ થયું. એ વખતે પણ ભારતમાં મોટા વહાણો બનતા હતા. માર્કોપોલો તેરમી સદીમાં ભારત આવ્યો તે સમયે એણે ભારતમાં બનતા વહાણોની ભરપૂર પ્રશંસા પણ કરી હતી.

પંદરમી સદીમાં નિકોલો કાંટી નામનો પ્રવાસી ભારત આવ્યો અને એ લખે છે કે, “ભારતના વહાણો અમારા વહાણો કરતા ખુબ મોટા હોય છે. તેના તળિયા ત્રણ થરવાળા લાકડામાંથી બનાવેલ હોય છે. તે ભયકંર સમુદ્રી તોફાનો સામે લડવા સક્ષમ છે. અને કોઈ એક ભાગ નુકસાન પામે તોય બાકીના ભાગથી કામ ચાલી શકે તેમ હોય છે.”

બર્થ લખે છે કે, “લાકડાના પાટિયાનું જોડાણ એવી રીતે થતું કે સહેજ પણ પાણી અંદર પ્રવેશી શકે નહિ.” આ સિવાય સઢની બનાવટ વિષે પણ કુતુહલ રજુ કર્યું હતું.

શું વાસ્કો દ ગામાએ ભારત આવવાનો માર્ગ શોધ્યો?

આપણા દેશમાં અંગ્રેજોએ એક ભ્રમ એવો ફેલાવ્યો કે વાસ્કો-દ-ગામાએ ભારત આવવાના માર્ગની શોધ કરી. વાસ્કો-દ-ગામા ભારત આવ્યો એ હકીકત છે, પણ તે કેવી રીતે આવ્યો એની સાચી હકીકત આપણે જાણીએ તો ખાતરી થશે કે વાસ્તવિકતા શું છે?

પ્રસિદ્ધ પુરાતત્વવિજ્ઞાન શાસ્ત્રી ડો. વિષ્ણુ શ્રીધર વાંકનકર જણાવે છે કે, “હું મારા વધુ અભ્યાસ અર્થે ઇંગ્લેન્ડ ગયો હતો, ત્યાં એક સંગ્રહાલયમાં મને વાસ્કો-દ-ગામાની ડાયરી અંગે જણાવાયું. આ

ડાયરીમાં વાસ્કો-દ-ગામાએ તે ભારત કેવી રીતે આવ્યો તેનું પોતે વર્ણન કર્યું છે.” તે લખે છે, “જ્યારે મારુ વહાણ આફ્રિકાના જાંજીબારની પાસે પહોંચ્યું તો મારા વહાણથી ત્રણગણું મોટું વહાણ મેં ત્યાં જોયું. ત્યારે એક આફ્રિકન દુભાષિયાને લઈને હું એ વહાણના માલિકને મળવા ગયો. જહાજનો માલિક ચંદન નામનો એક ગુજરાતી વેપારી હતો. જે ભારતમાંથી ચીડ અને સાગવાનના લાકડા અને મસાલા લઈને ત્યાં આવ્યો હતો. તેના બદલામાં હીરા લઈને તે કોચીનના બંદરે આવીને વેપાર કરતો હતો.” વાસ્કો-દ-ગામા જ્યારે મળવા તેની પાસે પહોંચ્યો, ત્યારે ચંદન તદ્દન સામાન્ય કપડામાં એક પાટિયા પર બેઠો હતો. એ વેપારીએ વાસ્કો-દ-ગામાને પૂછ્યું કે, “તમે ક્યાં જઈ રહ્યા છો?” તો વાસ્કો-દ-ગામાએ જવાબ આપ્યો કે, “હિન્દુસ્તાન ફરવા જવું છે. ત્યારે ચંદને તેને કહ્યું કે, “હું આવતી કાલે હિન્દુસ્તાન જાઉં છું. મારી પાછળ પાછળ આવી જાવ.” આમ એ વેપારીના વહાણનો પીછો કરતા કરતા વાસ્કો-દ-ગામા ભારત પહોંચ્યો.

સ્વતંત્ર ભારતમાં નવી પેઢીને આ સત્ય હકીકતો બતાવવી જોઈતી હતી. પરંતુ દુર્ભાગ્યે આવું બન્યું નથી. ઉપરચુક્ત વર્ણન વાંચીને ડો. વિષ્ણુ શ્રીધર વાંકનકર

લખે છે કે, “મનમાં એવો વિચાર આવે છે કે વહાણો બનાવવાની કલામા ભારતની આટલી મોટી પ્રગતિ થઈ હતી. તો તે વિદ્યાનો નાશ કેવી રીતે થઈ ગયો?” આ દ્રષ્ટિથી અંગ્રેજોના ભારતમાં આવ્યા પછી અને તેમના રાજકાળમાં યોજનાપૂર્વક ભારતના વહાણવટા ઉદ્યોગને નષ્ટ કરવાના ઇતિહાસ અંગે આપણે જાણવું જરૂરી છે!

તેઓ વધુ આગળ લખે છે: “પશ્ચિમના લોકોનો જ્યારે ભારત સાથે સંપર્ક થયો તો તેઓ અહીંના વહાણો જોઈને ચક્રિત થઈ ગયેલ. ૧૭મી સદી સુધી યુરોપના વહાણો વધુમાં વધુ ૬૦૦ ટનના હતા. પરંતુ ભારતમાં એમણે એક ‘ગોધા’ નામનું જહાજ એ વખતે જોયું, જે ૧૫૦૦ ટનનું હતું. વધુમાં ભારતના વહાણો ટકાઉ હતા, ૫૦-૬૦ વર્ષો સુધી મરમત વગર એ કાર્ય આપતા.”

ઈ.સ. ૧૮૧૧માં ફ્રાન્સના એક પ્રવાસી વોલ્ટજર સોલ્વિન્સ ‘લે હિન્દુ’ નામના એના પુસ્તકમાં લખે છે કે, “પ્રાચીન સમયમાં નૌકાઓના નિર્માણ કાર્યમાં હિન્દુસ્તાનીઓ સૌથી અગ્રેસર હતા. અને આજે પણ એ લોકો યુરોપને પાઠ ભણાવી શકે તેમ છે.” અંગ્રેજોએ જે કલાઓ તેમને શીખવાની જરૂર હોય તે બધી હિન્દુસ્તાનીઓ પાસેથી એક પછી એક શીખી લીધી. ભારતીય વહાણોમાં સુંદરતા

અને ઉપયોગિતાનો ખુબ સારી રીતે સમન્વય થતો. મુંબઈના કારખાનામાં ઈ.સ. ૧૭૩૬ થી ૧૮૬૩ સુધી ૩૦૦ વહાણો તૈયાર કરવામાં આવ્યા, જેમના મોટા ભાગના ઇંગ્લેન્ડના શાહી કાફલામાં સમાવિષ્ટ થયા. ઈ.સ. ૧૭૮૨ થી ૧૮૨૧ સુધી ૧,૨૨,૬૯૩ ટનના ૨૭૨ વહાણો માત્ર હુગલીમાં તૈયાર થયા હતા.

બ્રિટનના વહાણનાં વેપારીઓ આ સહન ન કરી શક્યા. તેઓ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીને ભારતીય વહાણોનો ઉપયોગ ના કરવા માટે દબાણ કરવા લાગ્યા. લંડનના બંદરના કારીગરોએ સૌથી પહેલા હોદા મચાવી અને કહ્યું કે, “આપણા બધા કામો ચોપટ થઈ જશે. અમારા કુટુંબો ભૂખે મરશે.” આ ઉપરથી ઈ.સ. ૧૮૧૪માં એક કાયદો પસાર થયો, જે મુજબ ભારતીય ખલાસીઓને બ્રિટિશ નાવિક બનવાનો અધિકાર ઝુંટવાઈ ગયો. બ્રિટિશ વહાણો પર પણ ઓછામાં ઓછું ત્રણ ચતુર્થાંશ અંગ્રેજ ખલાસીઓ રાખવાનું ફરજિયાત બનાવાયું. લંડનના બંદરમાં કોઈ એવા વહાણને પ્રવેશવાનો અધિકાર ન રહ્યો કે જેનો માલિક કોઈ બ્રિટિશ ન હોય. એવો પણ એક નિયમ બનાવવામાં આવ્યો કે ઇંગ્લેન્ડમાં અંગ્રેજો દ્વારા બનાવાયેલા વહાણોમાં જ બહારથી માલ ઇંગ્લેન્ડમાં લાવી શકાશે! અનેક કારણોથી આ



કાયદાનો અમલીકરણ ઢીલો રહ્યો. પરંતુ ઈ.સ. ૧૮૬૩થી (વિપ્લવ પછી) આ કાયદાનો પૂરો અમલ શરૂ થયો. ભારતમાં પણ અંગ્રેજો દ્વારા આવા જ કાયદાઓ બનાવવામાં આવ્યા કે જેથી અહીંની પ્રાચીન વહાણ-વિદ્યાનો અંત આવે. ભારતીય વહાણોમાં ભરાયેલ માલસામાન ઉપરની જકાત વધારી દેવામાં આવી અને એ પ્રમાણે તેને વ્યાપારથી જુદા કરવાના પ્રયત્ન શરૂ કરવામાં આવ્યા. સર વિલિયમ ડીગ્વીએ સાથે જ લખ્યું છે કે, “પાશ્ચત્ય

દુનિયાની રાણીએ આ રીતે પુરાતન સાગરની રાણીનો વધ કરી નાખ્યો!”

ટૂંકમાં ભારતીય વહાણો બનાવવાની કલા અને ઉદ્યોગ ને સુનિયોજિત રીતે ખતમ કરવાની આ હકીકત છે. જેને અત્યારના વિદેશોનો ભારતીય ઉદ્યોગો પ્રત્યેના વલણ જોડે અને ઇન્ટરનેશનલ વ્યાપાર જગત જોડે જો સરખાવીએ તો કદાચ એવું પણ લાગે કે, ક્યાંક ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન તો થવા નથી જઈ રહ્યું ને! આપ વિચારીને કહેજો.



ડૉ. રંજન જોષી

જસ્ટ બે મિનિટ

ઉલ્કા



સાડા સાત વર્ષના પરખને દાદા દરરોજ આકાશદર્શનનો આસ્વાદ કરાવતા. ઉલ્કા, તારાં, ગ્રહો, સૂર્યમંડળ.. બધું જ સમજાવે. એક દિવસ એક ઉલ્કાને ખરતી જોઈ પરખે પૂછ્યું, “દાદા, આ ઉલ્કા કેમ ખરી જાય? એ મરી જાય છે?”

દાદાએ કહ્યું, “હા બેટા, જે પિંડ ગ્રહોનું સ્વરૂપ ન લઈ શકે, અવકાશીય વાતાવરણ સાથે ન ભળી શકે અને પૃથ્વીના ગુરુત્વાકર્ષણથી ખેંચાય જાય, તે ઉલ્કા બની ખરી જાય.”

“તો દાદા, આપણી દુનિયાનું વાતાવરણ પણ આવું જ હોય ને, નહીં? એમાં જે માણસ ના ભળે ને કોઈ આકર્ષણથી ખેંચાય, એય મરી જ જાય ને?”

પરખના પ્રશ્નથી દાદાની આંખ સામે પોતાના મૃત પુત્રનું જીવન પસાર થવા લાગ્યું. દાદા પૌત્રના નિખાલસ પ્રશ્નનો જવાબ સાચો આપવો કે બનાવટી તે વિચારવા લાગ્યા.



બંસરી જોષી

એક અદ્ભૂત છટા સાથે ખભે રોલિફેક્સ કેમેરા લટકાવીને સાડીના પરિધાનમાં આવેલી એક મહિલાને કોઈએ પૂછ્યું કે, “ફોટોગ્રાફી એટલે શું?” ત્યારે એ મહિલાએ ખૂબ સુંદર ઉત્તર આપેલો.

“ફોટોગ્રાફી એટલે ક્ષણમાં વસેલી ક્ષણની અગત્યતા. હું ક્ષણ કંડારતી વખતે બેઉ આંખો ખુલ્લી રાખું છું એક આંખથી હું લેન્સમાં પ્રવેશું છું અને બીજી આંખ હું આસપાસની હલનચલન પર રાખું છું.”

આ ઉત્તર આપનાર મહિલા ગુલામ ભારત અને સ્વતંત્ર ભારતની ઐતિહાસિક ક્ષણોને પોતાના લેન્સથી જોવાની સાક્ષી રહી છે. દેશમાં જ્યારે વિભાજનના વોટ અંગે બેઠક યોજાયી હતી, ત્યારની સાક્ષી પણ આ મહિલાની આંખો અને કેમેરા બેઉ રહેલા છે અને ૧૬ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ માં લાલ કિલ્લા પર લહેરાયેલાં તિરંગાની લાક્ષણિક અને દુર્લભ તસવીર પણ આ મહિલાની જ દેન છે.

મુંબઈના એક ચિત્રકાર સમીર કુલવુરએ આ ભારતીય મહિલાનું ડૉડલ

અંતરકેડી

ક્ષણમાં કંડારાયેલી ક્ષણ



બનાવી એને ગૂગલ પર મૂકી વિશ્વને એ પ્રથમ ભારતીય મહિલા ફોટોગ્રાફરની યાદ અપાવી હતી.

‘લેડી ઓફ લેન્સ’, ‘Dalda13’ અને ‘એનર્જી’ જેવા ઘણા ઉપનામોથી સન્માનિત થયેલી આ મહિલાનું નામ ‘હોમાઈ વ્યારાવાલા’ છે. હોમાઈનો જન્મ ૧૯૧૩ની સાલમાં ૯ ડિસેમ્બરના રોજ ગુજરાતમાં નવસારીના એક સામાન્ય પારસી પરિવારમાં થયો હતો. મધ્યમવર્ગીય પરિવારમાં જન્મેલી હોમાઈનું નાનપણ ગુજરાતમાં જ વિત્યું હતું પણ એમના પિતાનું સ્થળાંતર થતું રહેતું અને એ કારણે હોમાઈ ઘણા શહેરોના જનજીવનની મૂક સાક્ષી રહી હતી.

હોમાઈના પિતાની એક પારસી-ઉર્દૂ થિયેટર કંપની મુંબઈમાં સ્થિત થવાને કારણે હોમાઈ સહપરિવાર મુંબઈ આવીને વસી ગયા. અહીં હોમાઈએ ‘સેન્ટ ઝેવિયર્સ સ્કૂલ’માં પોતાનું બી.એ.નું શિક્ષણ ઇકોનોમિક્સ વિષય સાથે પૂરું કર્યું અને પછી ‘જે. જે. સ્કૂલ ઓફ આર્ટ્સ’માં ફોટોગ્રાફીની શિક્ષા પણ લીધી. આ સમયગાળા દરમિયાન એમની મુલાકાત માણેકશાહ જમશેદજી વ્યારાવાલા સાથે થઈ. જે એ સમયે ‘ટાઈમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા’માં એકાઉન્ટન્ટ ફોટોગ્રાફર હતા.

બેઉની રુચીની સામ્યતાને કારણે ટૂંક સમયમાં જ પાક્કી મૈત્રી બંધાઈ ગઈ. ફોટોગ્રાફીનો અભ્યાસ પૂર્ણ કરી આગળની તમામ શિક્ષા એમણે પોતાનાં સ્નેહીમિત્ર માણેકશાહ પાસેથી જ લીધી. તસવીરોની બારીકાઈ, સંવેદના, લાગણી આ બધું જ લેન્સની આંખે કંડારવા એ પોતાનો રોલિફેક્સ કેમેરો ખભે ટીંગાડી સાઇકલ પર જ મુંબઈની ગલીઓમાં નીકળી પડતા. પણ સાથે ગરિમાભરી વાત એ હતી કે આ બધું જ એ સાડીમાં સજ્જ થઈને જ કરતા. જે સમયે સ્ત્રીઓ ઘરમાં રહેવાનું સલામતભર્યું અનુભવતી એ સમયે હોમાઈએ પોતાની ફોટોગ્રાફીને પોતાની ધગશ અને ઉદ્દેશ્ય બનાવી લીધેલા. ત્યારે વીજળીના ઉપકરણોની સુવિધા ના રહેતી

તો હોમાઈ સૂવાના પલંગ નીચે ધૂસી ગોદડા ઓઢીને ડાર્કરૂમ તૈયાર કરતી અને સ્લાઈડ સાફ કરતી.

આખરે હોમાઈને ફોટોગ્રાફી ક્ષેત્રે એક નવો અવસર મળ્યો. ૧૯૩૮માં એમની પહેલી તસવીર ‘બોમ્બે કોનિકલ’માં પ્રકાશિત થઈ અને એમનું પહેલવહેલું મહેનતાણું હતું - એક રૂપિયો. વિશ્વમાં ફોટોગ્રાફી ક્ષેત્રે ડંકો વગાડનાર અને પોતાના અંતરને અનુસરીને છબીઓની દુનિયામાં એક અનોખી કેડી બનાવનાર પ્રથમ ભારતીય મહિલા ફોટોગ્રાફર તરીકેનું સન્માન પ્રાપ્ત કરનાર હોમાઈ આગળ જતાં પ્રખ્યાત મહિલા ફોટો-પત્રકાર પણ બની ગઈ.



૧૯૩૮થી શરૂ થયેલો હોમાઈનો કાર્યકાળ નવા નવા સોપાન સર કરતો રહ્યો. આગળ જતાં પોતાની આ યાત્રાના દરેક ક્ષણોના સાક્ષી અને સાથી એવાં એમનાં સ્નેહીમિત્ર માણેકશાહ સાથે લગ્નના બંધને જોડાઈ જવાનો નિર્ધાર પણ

કર્ચો અને ૧૯૪૦માં બેઉ લગ્નગ્રંથિથી જોડાઈ ગયા.

શરૂઆતમાં એ પોતાના પતિના નામ હેઠળ જ પ્રખ્યાત સામયિકોમાં પકાશન પામતી રહી હતી અને પછી પોતાની અદ્ભૂત બ્લેક એન્ડ વ્હાઇટ તસવીરોને કારણે એ ઘણી જ લોકપ્રિય થઈ ગઈ. આ સમયગાળામાં હોમાઈ પતિ સાથે દિલ્હી સ્થિત થઈ ગઈ. ત્યાં ૧૯૪૨માં એમની તસવીરો રાષ્ટ્રીય સ્તરે પસંદગી પામી અને હોમાઈ એ જ સમયે 'બ્રિટિશ ઇન્ફર્મેશન સર્વિસ'માં જોડાયા. હોમાઈનો આ ક્ષેત્રે એ અદ્ભૂત સમય હતો. બીજા વિશ્વયુદ્ધ પહેલા અને પછીની ઘણી તસવીરો હોમાઈની જ દેન છે. પોતાના આ અદ્ભૂત કાર્યકાળમાં હોમાઈ દ્વારા લેવાયેલી અમુક તસવીરો સીમાચિહ્ન સ્વરૂપ બની અને એક અનોખી સ્મૃતિમંજુષા પણ ઉભી કરી શકી. ઘણી મહત્વપૂર્ણ રાજનૈતિક તસવીરો હોમાઈ દ્વારા જ ખેંચવામા આવેલી. આ ઉપરાંત મહાત્મા ગાંધીજી, લાલબહાદુર શાસ્ત્રીજી અને પંડિત જવાહરલાલ નેહરુજીની અંતિમયાત્રાની લાક્ષણિક તસવીરો પણ હુમાઈના લેન્સમાં ઝડપાયેલી. આ સિવાય, દલાઈ લામા નાથુલા માર્ગે જ્યારે ભારતમાં પ્રવેશ્યા હતા એની લાક્ષણિક તસવીર જે એમણે ખેંચેલી, એ ત્યારે 'લાઈફ મેગેઝીન'માં સ્થાન પામેલી.



આ વિચક્ષણ તસવીરોની દાતા હવે એક માતા પણ બની ગઈ હતી. હોમાઈને પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ હતી જેનું નામ બેઉએ 'ફારૂક' રાખેલું. પણ ૧૯૬૯માં એમના પતિ માણેકશાહનું દેહાંત એક અકસ્માતમાં થઈ થયું અને એક ગજબ ખાલીપો હોમાઈના જીવનમાં સર્જાયો. એ ઘટના હોમાઈના જીવનમાં ઘણું વિસર્જન ફેલાવી ગઈ. એ પછી તરત ૧૯૭૦ માં હોમાઈએ ફોટોગ્રાફીનું ક્ષેત્ર એક ઝાટકે જ છોડી દીધું અને પોતાના પુત્ર સાથે વ્યારા આવીને વસી ગયા. પતિના દેહાંત પછી એમણે ક્યારેય ફોટોગ્રાફી ના કરી. હજી એક વ્યથામાંથી આ ઠીક ઠીક ઉભર્યા હતા, ત્યાં હોમાઈના જીવનમાં અન્ય એક કારમી કડુણા સર્જાઈ. પોતાના પુત્ર ફારૂકને કેન્સર થયું અને ૧૯૮૨માં એમણે પુત્રને પણ ગુમાવ્યો. જીવનમાં સૌથી મહત્વની બે વ્યક્તિઓની વિદાય હોમાઈને ઉંડેથી સ્પર્શી ગઈ. ઘરમાં વ્યાપેલો ખાલીપો અને

વ્યથા ના ઝીરવાતા હોમાઈ વ્યારા છોડી વડોદરાના એક નાના એવા એપાર્ટમેન્ટમાં જ રહેવા આવી ગયા. પોતાનું જીવન જાણે એ ઘરમાં જ સંકોરી લીધું. તેઓ ઘરકામ જાતે જ કરવાનો આગ્રહ રાખતા. પછીથી બાગકામ પણ એમનો ગમતો વિષય બની રહ્યો. જૂજ સંબંધો જ જીવનમાં રાખ્યા હતા. હોમાઈ ઘરે પણ એકલવાયું જ જીવતા.

૨૦૧૦માં હોમાઈએ પોતાનો સઘળો સંગ્રહ ‘આલ્કજી ફાઉન્ડેશન ફોર આર્ટ’ને સુપ્રત કર્યું જે પછી ‘નેશનલ ગેલેરી ઓફ મોડર્ન આર્ટ’માં પ્રદર્શન પામ્યું. ૧૯૧૧માં હોમાઈને ‘પદ્મ વિભૂષણ’થી સન્માનિત કરવામાં આવ્યાં. પ્રથમ ભારતીય મહિલા ફોટોગ્રાફર હોવાના નાતે અને ફોટોગ્રાફી જર્નલિઝમમાં પોતાની અદ્ભૂત સેવા બદલ તેમને ‘લાઈફ ટાઈમ અચિવમેન્ટ એવોર્ડ’ અને અન્ય સન્માનોથી પણ નવાજવામાં આવેલા.

૨૦૧૨ની ૧૫મી જાન્યુઆરીએ પોતાના વડોદરા સ્થિત ઘરમાં અચાનક કોઈ કામ કરતા પડી જતા એમને ફેકચર આવ્યું. પાડોશીઓએ હોસ્પિટલમાં ભરતી કરાવ્યા પણ સાથે હૃદયનો હુમલો આવતા એમનું મૃત્યુ વડોદરા ખાતે નિપજ્યું.

‘Dalda13’, જે હોમાઈ વ્યારાવાલાના જીવન સાથે જોડાયેલો એક અનોખો લોગો રહ્યો હતો. જેમાં

‘૧૩’નો અંક હોમાઈના તમામ મહત્વપૂર્ણ અંશોનું પ્રતિબિંબ છે. હોમાઈનો જન્મ ૧૯૧૩માં થયેલો. ૧૩ વર્ષની વયે જ એ માણેકશાહ વ્યારાવાલાને પ્રથમ વખત મળેલા અને ‘DLD-13’ જે એમની પ્રથમ કારની નંબરપ્લેટ હતી. બસ મૃત્યુ થોડું એક દિવસ આગળ આવી ગયું, નહીં તો એ પણ ૧૨ ની બદલે ૧૩ પર જ યાત્રાને સમેટતું.

ગૂગલે ડૂડલ બનાવી વિશ્વભરમાં સૌને આ અદમ્ય પ્રતિભાશાળી પ્રથમ મહિલા ફોટોગ્રાફરથી અવગત ના કરાવી હોત તો કદાચ હું પણ હોમાઈ વ્યારાવાલાની અંતરકેડીઓથી અજાણ રહી જતી.





તેજલ શાહ

નવા વર્ષની શુભકામના. આજે ગુજરાતી સાહિત્યના પીઠ વાર્તાકાર શ્રી વીનેશ અંતાણીની વાર્તા 'સત્તાવીશ વર્ષની છોકરી'ની વાત કરીશું. જે 'અહીં કોઈ રહેતું નથી' વાર્તાસંગ્રહમાંની એક વાર્તા છે. એ સાથે નવા વાર્તાકાર, અજય સોનીની વાર્તા 'એક એબ્સર્ડ છોકરી' પણ જોઈશું, જે અજય સોનીના પુસ્તક 'રેતીનો માણસ' વાર્તાસંગ્રહમાંની એક વાર્તા છે. એની પ્રસ્તાવના શ્રી વીનેશ અંતાણીએ લખી છે. 'એક એબ્સર્ડ છોકરી' ૨૦૧૭ની સાલમાં 'એતદ્' નામના સામયિકમાં પણ પ્રકાશિત થયેલ છે.

બંનેમાં વાર્તામાં સામ્ય અને વિરોધાભાસ બેઉં જડે. બંને વાર્તામાં પાત્રોનું નામકરણ થયું નથી. 'સ્ત્રી' અને 'પુરુષ' એવાં સંબોધન પર વાર્તાકારે પસંદગી ઉતારી છે.

'સત્તાવીશ વર્ષની છોકરી' વાર્તામાં છોકરી, અંધારું ઊતરે પછી જ પુરુષના ઘરે જતી. પાકો રસ્તો હતો. પણ એ ટૂંકા રસ્તે જતી. એને હંમેશા ડર રહેતો કે કોઈ

સત્તાવીશ વર્ષની એક

એબ્સર્ડ છોકરી

ઝાડીઓમાં સંતાઈને બેઠું છે અને પુરુષની ઘરે જતાં એને પકડી પાડશે. પુરુષે આપી રાખેલી ચાવીથી એ દરવાજો ખોલતી. સાવ અંધારું હોય તોય એને ઘરમાં અડચણ ના આવે. ઘરના ખૂણે-ખૂણેથી એ પરિચિત હતી. છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી આ જ ક્રમ હતો. રજા હોય ત્યારે એ રાત્રે રોકાઈ જતી. નિર્જન જગ્યા હતીને!

પુરુષ ન આવે ત્યાં સુધી ઘરની ગંધને એ શ્વાસમાં ભરે. સમયને ભરમાવા એના શર્ટની બાંચને ગળે વીંટાળે. અથવા એના ટુવાલમાં પોતાનું માથું છુપાવી દે. આજે એણે અંદર જઈ સ્વિચ દબાવી. અપરિચિત લાઈટથી એ ડરી ગઈ. તુરંત એણે બીજી સ્વિચ દાબી. નાઈટલેમ્પના ભૂરાં અજવાશથી એ પરિચિત છે. આ પ્રકાશે જ તો એણે અહીં બધી સુખદ ક્ષણ માણી છે. પુરુષ આવે છે. એની પાસે સામાન છે. દરવખત કરતાં ઘણો વધારે. કારણ કે એના પત્ની અને બે બાળકો આવે છે. કદાચ કાયમ માટે! પુરુષ છોકરીને ઘરે પાછી જવા કહે છે. છેલ્લા દોઢ વર્ષથી ઘરે

ઝઘડો થયા પછી તો એ ત્યાં ગઈ નથી! થોડું બોલીને પુરુષ ચૂપ થઈ જાય છે. એ પોતાનામાંથી છૂટી જવા માંગતો હતો. એ કદાચ આવનારી પરિસ્થિતિ માટે પોતાને તૈયાર કરી રહ્યો હતો.

‘એક એબ્સર્ડ છોકરી’ વાર્તામાં છોકરીની પેરેલાઈઝ્ડ મા છે. એ એક માત્ર રસ્તો છે, કોયડા જેવી છોકરી સુધી પહોંચવાનો. વાર્તામાંના સ્ત્રી અને પુરુષ બંને એક જ પ્રોજેક્ટ પર કામ કરતાં. પુરુષને પોતાને ખબર નહતી કે કેમ એ છોકરી તરફ આકર્ષાયો હતો. એ ખૂબ બદલાઈ ગઈ હતી, એવું ઓફિસમાં બધા કહેતાં હતાં. પહેલાં તો એ ચપળ, હસમુખી, બોલકી અને ઓફિસની સૌથી વધુ બોલ્ડ છોકરી હતી. હવે એ પોતાની ધૂનમાં રહે છે. એને પોતાનું રંગીન વિશ્વ છે. ક્યારેક મશીનની જેમ વર્તે. જ્યારે એની માની સેવા કરતી, ત્યારે એની ચીવટ પર માન ઉભરાઈ આવતું.

એ ઊંચા બિલ્ડીંગને ‘ધનવેલ’ કહેતી. તો ટ્રાફિકને ‘ઘટોત્કચના સૈનિક’ કહેતી. એને બધું અલગ દેખાતું. વાસ્તવમાં એ અલગ જોતી. પુરુષની પણ નજર બદલાઈ ગઈ. એ વધારે ગમવા લાગી. એ પરણેલી છે એવું જાણીને એને કાંઈ ખાસ ફર્ક ન પડ્યો. એક દિવસ પુરુષ એને જમવા રેસ્ટોરન્ટમાં લઈ જાય છે. પુરુષ એને સીધું જ પૂછે છે, “મારી સાથે

રહીશ? તારી માને પણ જોડે રાખીશું.”

એ ઊંડેથી મનોમન અવાજ આવે એમ બોલી રહી. “બે મહિના માટે રાખીશ કે હંમેશાં માટે? માને રાખીશ કે માના શરીરને?”

પુરુષ એના ચહેરાનાં બદલાતાં હાવભાવ જોઈ રહ્યો. કશું ખાસ હાથ લાગ્યું નહીં. સ્ત્રી બસની ભીડમાં ખોવાઈ ગઈ.

પ્રશ્નો ખોવાઈ જતાં હોય તો!? ના, એ તો સામેથી આવે. આપણને પણ એના રવાડે ચઢાવે. શું થયું હશે પેલી ‘સત્તાવીશ વર્ષની છોકરી’નું? પુરુષ પોતાના પરિવારમાં એનો સમાવેશ કરી શકશે? જો જવાબ ‘ના’ હોય તો શું? ‘એક એબ્સર્ડ છોકરી’ કંઈ કેટલાં પ્રશ્નોને ઓઢીને એ પોતે બેઠી છે. શું એ પુરુષને સ્વીકારી લેશે?

શ્રી વિનેશ અંતાણીની ચોટદાર કલમનો પરિચય મેળવવા ‘સત્તાવીશ વર્ષની છોકરી’ વાર્તાનો શબ્દપ્રવાસ અચૂક ખેડવો. ‘એક એબ્સર્ડ છોકરી’ વાર્તામાં નવા વાર્તાકાર અજય સોનીની લેખક તરીકેની સજ્જતા દેખાઈ આવે છે.

મળીએ આવતાં અંકે. એક નવી વાર્તા સાથે. આપના પ્રતિભાવ આપ મને tejnikalme@gmail.com પર આપી શકો છો.



જગદીશ જોષી

અછાંદસ

જ્યારે ગ્રહોને રમાડવાનું
મન થયું
ત્યારે મેં એક પ્લેનેટોરિયમ બાંધી લીધું છે !
સ્કાયસ્કેપરની
અગાસી પર
વાસી વસંતોને મ્હોરવા દીધી છે !
ભૂતકાળને મેં તસવીરમાં મઢી લીધો છે
અને એ તસવીરનું પ્રદર્શન કરી
મેં લોપ્યા છે કાળના સીમાડા.
એક સ્વીચ ઓન :
- અને બળબળતા ઉનાળામાં
ઊતરી પડી છે શીતળ અનુકૂળતા.
પાતળા તારમાં પૂર્યા છે શબ્દો
અને એને મુક્ત કરવાની
ચાવી મારા હાથમાં રાખી છે !
દવાની શીશીઓમાં
તંદુરસ્તી ભરી
મેં મૃત્યુ સામે પણ ચાલ ચાલી લીધી છે !
મારા બેચેન આકાશમાં
સૂર્ય-ચંદ્રને મેં સાથે પ્રગટાવ્યા... ..
... .. પણ
કોઈ તો કહો
- હું થીજી રહ્યો છું
કે ભડકે બળી રહ્યો છું ?



અછાંદસ

જયન્ત પાઠક

કોઈ નથી-ના આ બંધ ઓરડામાં
આંટા મારતી
મારી એકલતાના કાનમાં
તમે 'હું છું ને' એટલું જ બોલ્યાં હોત
તો હું જીવી ગયો હોત;
મરણના મારગે આ ચરણ ઊપડ્યા ત્યારે
તમે માત્ર 'ઊભા રહો' એટલું જ કહ્યું હોત
તો હું જીવી ગયો હોત;
મુખ પર ઢંકાયેલી
મૃત્યુની ચાદરને સહેજ આધી કરીને
તમે માત્ર 'કેમ છો?' એટલું જ પૂછ્યું હોત
તો હું જીવી ગયો હોત;
આમ તો કદાચ
મરવા કરતાં જીવવાનું જ સહેલું હતું
પણ... તે મારા હાથમાં નહોતું !



રાજુલ ભાનુશાલી

મારા ઘરથી
તારા ઘર સુધીના
રસ્તા કરતાં
તારા ઘરથી
મારા ઘર સુધીનો
રસ્તો
કેમ
વધુ લાંબો હોય છે
હંમેશા ?

~ સંદીપ ભાટિયા

રજાઈની નીચે ટુંટિયું વાળીને પડેલાં અજવાળાના ઢગલાને મોબાઇલનો એલાર્મ ઢંઢોળીને જગાડે એ પહેલાં મેં એને ઓફ કરી દીધો. રોજે યંત્રવત્ત થતી દૈનિક ક્રિયાઓમાં આજે ખાસ્સો ઊમળકો વર્તાઈ રહ્યો હતો. તૈયાર થઈને પોતાનું પ્રતિબિંબ જોવા અરિસા સામે આવીને ઊભો રહ્યો. સામે તું હતી. જાણે તેં મીઠું મલકીને આવકાર આપ્યો. પછી તો આજે યામાંથીય કોફીનો સ્વાદ આવ્યો. તારા ઘરે બનેને અદ્દલ એવી જ કોફીનો. જાણે તારા ઘરના આંગણામાં ઊભેલો પીપળો મારા શ્વાસમાં ઓક્સિજન ઘોળી રહ્યો હોય એમ મારો થનગનાટ

તમને મળ્યાનું યાદ



વધતો જતો હતો. પીપળા પર રહેતા પક્ષીઓ મને બોલાવી રહ્યાં હતાં. ખૂણામાં પડેલો ખાલીખમ બાંકડો આપણી રાહ જોઈ રહ્યો હતો. તેં જે ગુલાબનો છોડ વાવેલો એના પર ખીલેલા ફૂલો પણ વ્યાકુળ હતાં. એક પતંગિયું આવીને આસપાસ પાંખો ફફડાવી ગયું.

ખોબામાં સમાય એટલી વાતો લઈને હું મારા ઘરેથી નીકળ્યો અને આખું વાતાવરણ ગેલમાં આવી ગયું. રસ્તા પર દોડી રહેલ દરેક વાહન મારી ઉત્કંઠાને અનુભવી રહ્યું હોય એમ મારગ કરી આપતું હતું. દરેક રાહદારી મારી આંખોમાં દેખાતા મેઘધનુષને શુભકામનાઓ આપી રહ્યો હતો. સતત કોઈને કોઈ ગતિવિધિમાં રચ્યોપચ્યો રહેતો સમય બાકીનું બધું જ કામકાજ થંભાવી દઈને મારી સાથે પૂરપાટ દોડી રહ્યો હતો. અત્યારે આ ઘડીએ આખી



દુનિયાનું કેંદ્રબિંદુ આપણે હતાં. કોરા કાગળમાં નહિ લખાયેલી કવિતા જેવા આપણે!

મને ખબર છે, તને મારી રાહ જોવાનું ગમે છે, વારંવાર ફોન કરીને 'ક્યાં પહોંચ્યો?' પૂછવાનું ગમે છે, પેલા બાંકડાથી ગેટ સુધી અને ગેટથી બાંકડા સુધી રાહ જોતાં જોતાં ચહલકદમી કરવાનું ગમે છે. પણ મને તને રાહ જોવડાવવાનું બિલકુલ નથી ગમતું!

મંદિરે દર્શન કરવા ગયા હોઈએ અને દૂરથી ધુમ્મટ પર ફરફરતી ધજા દેખાય ને ભાવવિભોર થઈ જવાય એમ જ ગલીમાં વળાંક લેતાં સામે તારું મકાન જોતાં જ ભાવવિભોર થઈ જવાય છે. લગભગ દરેક વખત ભાવાવેશમાં મારી આંખો વરસી પડતી હોય છે. પણ મારા

અશ્રુ તું જોઈ જાય એ જરાય ન ચાલે. તને ખબર છે કોઈની માટે છાનામાના રડવું એ પોતાના આરાધ્ય સામે દીપક પ્રગટાવવા જેટલી પવિત્ર ઘટના છે. અશ્રુ આંખમાંથી સરકીને ગાલ સુધી પહોંચે એ પહેલાં જ હથેળી એનું ઉપરાણું લેવા આવી પહોંચતી હોય છે. એ હથેળીનોય મારે આભાર માનવાનો થાય છે. એણે કાયમ મને તારા સુધી મલકતો પહોંચાડ્યો છે.

તને મળું ત્યારે એવું લાગે કે જાણે મારા ખડક જેવા ખરબચડા અસ્તિત્વની સપાટી પર લીલુછમ તૃણ ઊગી નીકળ્યું છે. વાતાવરણમાં તારા શ્વાસોચ્છ્વાસનું અત્તર ઘોળાય અને મારું રોમરોમ સુગંધિત થઈ જાય. તારી સાથે વીતતી દરેક ક્ષણ અવસર જેવી હોય છે.

તને કહેવાનું છે કે ગઈકાલે તે વોટ્સએપમાં જે ટહુકાઓ મોકલેલા એ મેં આખી રાત રીપીટ મોડ પર સાંભળ્યા છે. એ તો તને ચીડવવા માટે 'બ્લુ ટીક'વાળું ઓપ્શન બંધ કરી દીધું હતું. તારું રીસાઈ જવું અને પછી મારું તને મનાવવું એ પણ એક ઊજવવા જેવો અવસર છે! તું જ્યારે રીસાય છે ને ત્યારે તારી આંખોમાં મેઘધનુષ ઊગી નીકળે છે. કાલે પણ ઊગી નીકળ્યું હતુંને? મારી આંખોમાં એ જ મેઘધનુષનું પ્રતિબિંબ પેલા રાહદારીને દેખાયું હતું.

અને!

અચાનક બીલ્લીપગે સાંજ ઉતરી આવી. ધરાઈને મળ્યા ન મળ્યાને છુટ્ટા પડવાની ઘડી આવી ગઈ. પક્ષીઓની પોતાની થાકેલી પાંખો સાથે માળા તરફ પાછા વળવા લાગ્યા. સૂર્યદેવ ક્ષિતિજને બીજો પડખે સરકી જવા ઉતાવળા થયા. સમય કેટલી ઝડપથી પસાર થઈ ગયો. હજુ હમણાં તો હું આવ્યો હતો અને હવે જવું પણ પડશે! હું મનોમન ઈચ્છતો હતો કે તું મારો હાથ પકડી લે અને ટહુકો કરે કે 'આજે નહિં જવા દઉં.' પણ તે એવું કંઈ કહ્યું નહિ.

પવન પણ સ્થિર થઈ ગયો. આ મધમધતી ક્ષણોને હું મારા શ્વાસોમાં ભરી લઉં એ માટે જ કદાચ. એ તક ઝડપી લઈને મેં આપણા બન્નેના નામનો પહેલો અક્ષર પેલા ગુલાબના કુંડાની બાજુમાં ખાલી પડેલી જગ્યામાં રોપી દીધો છે. ફરી આવીશ ત્યાં

સુધી એણે ચોક્કસ જમીન પકડી લીધી હશે.

હું તારા ઘરેથી નીકળ્યો અને આખું વાતાવરણ ઝાંખું થઈ ગયું. રસ્તા પર દોડી રહેલ દરેક વાહને મારી ઉદાસીને અનુભવી મને મારગ કરી આપ્યો. દરેક રાહદારીએ મારી આંખોમાંથી ડોકાતી વ્યથાને જોઈને હિંમત આપી. સતત કોઈને કોઈ ગતિવિધિમાં રચ્યોપચ્યો રહેતો સમય બાકીનું બધું જ કામકાજ થંભાવી દઈને મારી ગતિએ મેળ પાડવા મથી રહ્યો. અત્યારે આ ઘડીએ આખી દુનિયાનું કેંદ્રબિંદુ આપણે છીએ. કોરા કાગળમાં નહિ લખાયેલી કવિતા જેવા આપણે!

હું જઈ રહ્યો છું, પરંતુ ફરી ચોક્કસ આવીશ. પણ મને એ નથી સમજાતું કે મારા ઘરથી તારા ઘર સુધીના રસ્તા કરતાં, તારા ઘરથી મારા ઘર સુધીનો રસ્તો હંમેશા કેમ વધુ લાંબો હોય છે?

તને મેં ઝંખી છે -

યુગોથી ધીખેલા પ્રખર સહરાની તરસથી.

~ સુન્દરમ્

સુન્દરમ્ દોઢ લીટીમાં પ્રેમનો ઉપનિષદ લખી ગયા. કવિ શ્રી સંદીપ ભાટિયાએ આ લઘુકાવ્યમાં પ્રેમનો આખો અધ્યાય લખ્યો છે. આ કાવ્યમાં જે પ્રશ્ન છે એ

વાંચતાં પાત્રની મનોસ્થિતિ ફિલ્મની રીલની જેમ નજર સામેથી પસાર થઈ જાય છે.

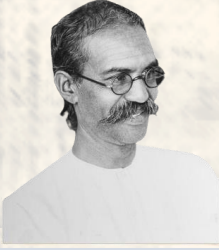
સર્જક શ્રી સંદીપ ભાટીયા મુંબઈનું જાણીતું અને માનીતું નામ છે. 'આખું ચોમાસું તેં મોકલ્યું ટપાલમાં ને પરબીડિયું ગયું ગેરવલ્લે', 'કાચનદીને પેલે કાંઠે' અને 'માણસ જેવો માણસ ક્ષણમાં ધુમાડો થઈ જાય એ કંઈ જેવી તેવી વાત નથી' જેવી અનેક અમર કૃતિઓ જેમની કલમથી અવતરી છે એવા સંદીપભાઈ કવિતા સાથે વાર્તા અને નિબંધ પણ લખે છે. વર્ષ ૨૦૦૬થી આપણે ગુજરાતી સાહિત્યના અગ્રણી સમાયિક 'કવિતા'ના જે કળાત્મક મુખપૃષ્ઠ જોઈએ છીએ એ સંદીપભાઈના ડિઝાઇન કરેલા છે. તેઓ હાલ સ્વતંત્ર કન્ટેન્ટ રાઇટર તરીકે સક્રિય છે અને તે ઉપરાંત 'ઓલ ઈન્ડિયા રેડિયો'માં વિદેશી સેવા વિભાગમાં સમાચાર વાચક તરીકે સંકળાયેલા છે. વચ્ચે થોડોક સમય એમણે 'જન્મભૂમિ' પ્રવાસી સમાચારપત્રકના તંત્રી

વિભાગમાં સબ એડિટર તરીકે પણ કાર્ય કર્યું હતું.

એમના પ્રકાશિત અને સંપાદિત પુસ્તકોની યાદી.

- ૧) કાચનદીને પેલે કાંઠે - કવિતા સંગ્રહ
- ૨) કારવાં કારવાં - મુંબઈમાં વર્ષો સુધી (મહિનાના કોઈ પણ એક રવિવારે) ચલાવેલા ટૂંકી વાર્તાના વર્કશોપ દરમિયાન લખાયેલી ચૂંટેલી વાર્તાઓનું સંપાદન. આ પુસ્તકનું વિમોચન શ્રી મધુ રાયના હસ્તે થયેલું.
- ૩) બોન્સાઈ - લઘુકથાઓનું સંપાદન. (એક સ્પર્ધા માટે આવેલી લઘુકથાઓમાંથી ચૂંટેલી વાર્તાઓનું સંપાદન.)
- ૪) પહેલા પહેલા ફૂલ - બીગીનર્સની કવિતાઓનું શ્રી સંજય પંડ્યા સાથેનું સહિયારું સંપાદન. તે ઉપરાંત પણ નેક સંપાદનોમાં સંદીપભાઈની કવિતાઓ સ્થાન પામી છે. અસ્તુ.





REWINDING

ખડખડ ખડખડ ખોદત હૈ

ગિજુભાઈ બધેકા

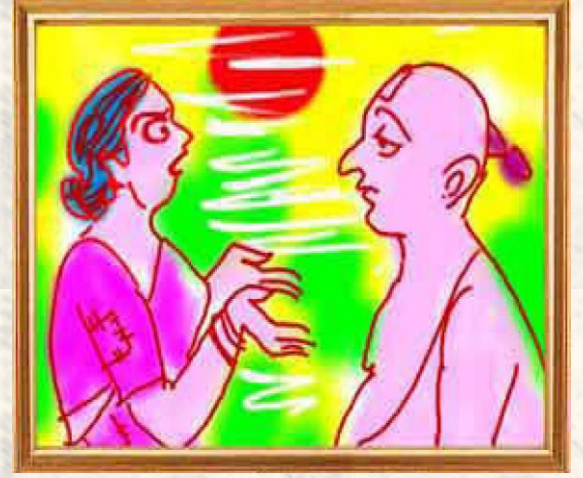
એક હતો બ્રાહ્મણ, તે બહુ જ ગરીબ. એક વાર તેની વહુએ કહ્યું: “હવે તો તમે કાંઈક કામધંધો કરો તો સારું. છોકરાં હવે તો કોઈ વાર ભૂખે મરે છે!”

બ્ રાહ્મણ કહે : “પણ હું કરું શું? મને કાંઈ કરતાં કાંઈ આવડતું નથી. તું કાંઈક બતાવ તો ઠીક.”

બ્ રાહ્મણી ભણેલી ને ડાહી હતી તેણે કહ્યું: “લ્યો, આ શ્લોક હું તમને મોઢે કરાવું છું. તે કોઈ રાજા પાસે જઈને સંભળાવજો. એટલે તે તમને થોડાઘણા પૈસા જરૂર આપશે. પણ શ્લોક ભૂલી જશો નહિ.”

બ્રાહ્મણીએ તો બ્રાહ્મણને શ્લોક મોઢે કરાવ્યો, અને તે બોલતો બોલતો બ્રાહ્મણ પરદેશ ચાલ્યો.

રસ્તામાં એક નદી આવી. ત્યાં બ્રાહ્મણ નહાવા-ધોવા અને ભાતું ખાવા ખોટી થયો. નહાવા-ધોવામાં રોકાયો, ત્યાં વહુએ શીખવેલો શ્લોક ભૂલી ગયો. બ્રાહ્મણ શ્લોક સંભારતો બેઠો, પણ કશુંયે સાંભરે નહિ. એટલામાં તેણે એક જળકૂકડીને નદીકાંઠે ખોદતી જોઈ. શ્લોક સંભારતાં



સંભારતાં એણે જળકૂકડીને ખોદતી જોઈ, એટલે તેના મનમાં એક નવું ચરણ સ્ફૂર્યું. તે બોલવા લાગ્યો:

“ખડખડ ખડખડ ખોદત હૈ.”

બ્રાહ્મણ ઉપર પ્રમાણે “ખડખડ ખડખડ ખોદત હૈ” બોલવા લાગ્યો, એટલે તેના અવાજથી કૂકડી લાંબી ડોક કરી જોવા લાગી. એટલે વળી બ્રાહ્મણના મનમાં બીજું ચરણ સ્ફૂર્યું, ને તે બોલ્યો:

“લાંબી ડોકે જોવત હૈ.”

બ્રાહ્મણ બીજું વાર બોલ્યો, એટલે કૂકડી બીકથી છાનીમાની લપાઈ બેસી ગઈ. આ જોઈ બ્રાહ્મણના મનમાં ત્રીજું ચરણ આવ્યું. તે બોલ્યો:

“કૂકડમૂકડ બેઠત હૈ.”

બ્રાહ્મણ આમ બોલ્યો, એટલે ફક્ડી તો દોટ મૂકીને પાણીમાં જતી રહી. આ જોઇ બ્રાહ્મણના હૃદયમાં ચોથું ચરણ ઊપજ્યું અને તે બોલ્યો:

“ઘડબડ ઘડબડ દોડત હે.”

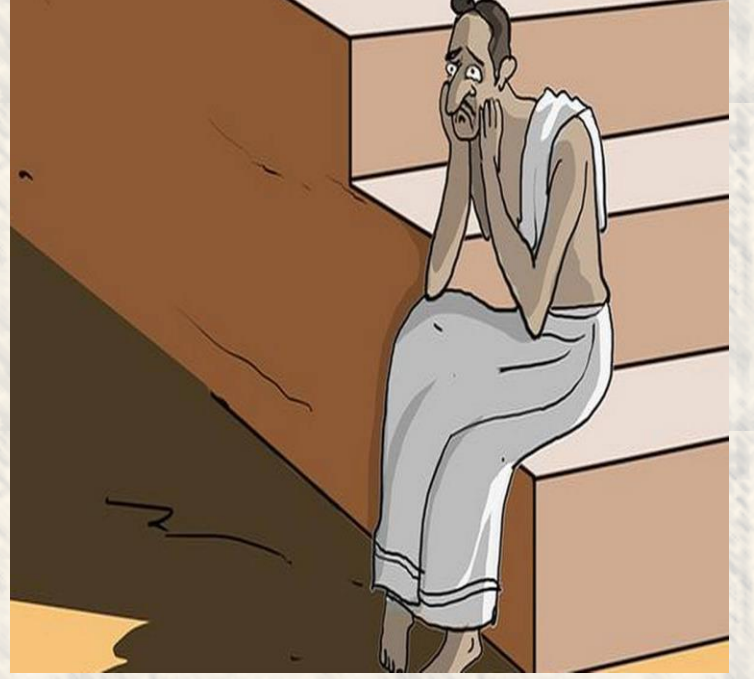
બ્રાહ્મણ તો એક શ્લોક ભૂલી ગયો, પણ આમ તેને બીજો શ્લોક હાથ લાગી ગયો. તે તો જાણે આ જ શ્લોક પોતાને શીખવ્યો હતો એમ માનીને બોલતો બોલતો આગળ ચાલ્યો:

“ખડબડ ખડબડ ખોદત હે,
લાંબી ડોકે જોવત હે,
ફૂકડમૂકડ બેઠત હે,
ઘડબડ ઘડબડ દોડત હે.”

ચાલતાં ચાલતાં એક શહેર આવ્યું. શહેરના રાજાની કચેરીમાં તે ગયો અને સભા વચ્ચે જઇને બોલ્યો:

“ખડબડ ખડબડ ખોદત હે,
લાંબી ડોકે જોવત હે,
ફૂકડમૂકડ બેઠત હે,
ઘડબડ ઘડબડ દોડત હે.”

રાજાએ આ વિચિત્ર શ્લોક ઉતારી લીધો. રાજા કે કચેરીમાં બીજું કોઇ શ્લોકનો અર્થ કરી શક્યું નહિ. પછી રાજાએ બ્રાહ્મણને કહ્યું: “મહારાજ, બે ચાર દિવસ પછી પાછા કચેરીમાં આવજો. હમણાં રાજનાં સીધાંપાણી ખાઓ અને સુખેથી રહો. તમને તમારા શ્લોકનો જવાબ પછી આપીશું.”



રાજાએ બ્રાહ્મણનો શ્લોક પોતાના સૂવાના ઓરડામાં લખાવ્યો. શ્લોકનો અર્થ વિચારવા રાજા રોજ રાતના બાર વાગે ઊઠે ને નિરાંતે એકાંતે શ્લોકનું ચરણ બોલતો જાય અને એના અર્થનો વિચાર કરતો જાય.

એક રાત્રીએ ચાર ચોર રાજાના મહેલમાં ચોરી કરવા નીકળ્યા. તેઓ રાજાના મહેલ પાસે જઇને ખોદવા લાગ્યા. બરાબર રાતના બાર વાગ્યા હતા અને રાજા આ વખતે શ્લોકના પહેલા ચરણનો વિચાર કરતો હતો. પેલા ચોરો ખોદતા હતા. તેમને કાને રાજાનો બોલ આવ્યો:

“ખડબડ ખડબડ ખોદત હે.”

ચોરોએ મનમાં વિચાર કર્યો કે રાજા તો જાગતો લાગે છે અને ખોદવાનો ખડબડાટ સાંભળે છે. તેથી ચોરોમાંથી એક જણ રાજાની બારીએ ચડ્યો અને રાજા જાગે છે કે નહિ તે બાબતમાં ખાતરી કરવા લાંબી ડોક કરી ઓરડામાં જોવા લાગ્યો. ત્યાં તો રાજા બીજું ચરણ બોલ્યો:

“લાંબી ડોકે જોવત હે.”

આ સાંભળી, જે ચોર બારીમાંથી જોતો હતો તેને ખાતરી થઈ કે રાજા જાગે છે એટલું જ નહિ, પણ પોતાની બારીમાંથી ડોક લંબાવીને જોતાં પણ તેણે જોયો છે. તે એકદમ નીચે ઊતરી ગયો અને બીજાઓને છાનામાના બેસી જવાની નિશાની કરી. બધા ઘાય છાનામાના ઓડવાઈને બેસી ગયા. ત્યાં તો વળી રાજા ત્રીજું ચરણ બોલ્યો:

“ફૂકડમૂકડ બેઠત હે.”

ચોરોના મનમાં થયું કે હવે ભાગો! રાજા આ બધું જાણે છે અને જૂએ પણ છે. હવે જરૂર પકડાઈ જશું અને માર્યા જશું. તેઓ બીકના માર્યા એકદમ દોડ્યા. ત્યાં તો રાજાએ શ્લોકના ચોથા ચરણનો ઉચ્ચાર કર્યો:

“ઘડબડ ઘડબડ દોડત હે.”

હવે એ ચોરો તો હતા રાજાના પોતાના દરવાનો. તેઓ જ રાજાના ચોકીદારો હતા. તેમની દાનત બગડેલી, તેથી ચોરી કરવાનો તેમને વિચાર થયેલો. ચોરો ઘેર તો ભાગી ગયા, પણ બીજે દિવસે કચેરી ભરાઈ ત્યારે રાજાની સલામીએ ન ગયા. તેમના મનને

ચોક્કસ લાગ્યું હતું કે નક્કી રાજાજી બધું જાણી ગયા છે અને પોતાને ઓળખી લીધા છે.

દરવાનોને સલામે ન આવેલા જોઈને રાજાએ પૂછ્યું: “આજે દરવાનો સલામે કેમ નથી આવ્યા? ઘરે કોઈ સાજુંમાંદુ તો નથી થયું ને?” દરવાનોને તેડવા રાજાએ બેએજા સિપાઈઓને મોકલ્યા. કચેરીમાં દરવાનો આવ્યા અને સલામ કરી ઊભા રહ્યા.

રાજાએ પૂછ્યું: “બોલો, તમે આજે કચેરીમાં કેમ નહોતા આવ્યા?”

પેલા દરવાનો ધૂજવા લાગ્યા. તેમના મનને તો ખાતરી જ હતી કે રાજાબધી વાત જાણી ગયેલ છે. ખોટું બોલશું તો વધારે માર્યા જશું, એમ ધારી તેમણે રાતે બનેલી બધી વાત કહી દીધી.

રાજા તો આ બધું સાંભળી વિસ્મય પામ્યો. તેને થયું કે આ તો પેલા બ્રાહ્મણના શ્લોકનો પ્રતાપ. શ્લોક તો ભારે ચમત્કારી! બ્રાહ્મણ ઉપર રાજા ઘણો ખુશ ખુશ થઈ ગયો. તેણે બ્રાહ્મણને બોલાવ્યો અને તેને સાડું ઇનામ આપી વિદાય કર્યો.





ધર્મેન્દ્ર જોષી

સક્રિય માનવજીવનમાં ભાગ્યેજ ક્યારેક એવું બનતું હશે કે જીવન એકદમ સાતત્યપૂર્ણ રીતે નિર્વિઘ્ન કે કોઈ મુશ્કેલી વિના ચાલતું હોય. અને કોઈ પણ મુશ્કેલી આવે એટલે માણસમાત્ર અસમંજસનો અનુભવ કરે અને તેને વિચાર આવે, “હવે હું શું કરું?” મોટા ભાગના લોકો આ પ્રશ્નનો જવાબ શોધવા ભૂતકાળના અનુભવો સુધી, અથવા તો વડીલો/ગુરુ/માર્ગદર્શકો/નિષ્ણાતો પાસે પહોંચી જતાં હોય છે, અને તે લોકો જે કહે તેવો નિર્ણય લઈ કાર્ય કરતાં હોય છે.

મારા મતે, “હવે હું શું કરું?” આ પ્રશ્નનો જવાબ કોઈ પણ વ્યક્તિને પોતાના સિવાય કોઈ ના આપી શકે કેમકે આપણાં પોતાના જીવનમાં આવેલી એ મુશ્કેલી કે અસમંજસ આપણને કેવી રીતે અસર કરે છે એ બીજી કોઈ વ્યક્તિ કદી ના સમજી શકે. ઉપરાંત દુનિયાની બીજી કોઈ પણ વ્યક્તિ એ મુશ્કેલી કે અસમંજસને પોતાના દ્રષ્ટિકોણથી જ જોવાનું સામર્થ્ય ધરાવી શકે, આપણાં દ્રષ્ટિકોણથી નહીં જ. એટલે તેમણે સૂચવેલો ઉપાય કે નિરાકરણ પણ

મને મારો જ પ્રશ્ન

પ્રશ્ન ૮: હવે હું શું કરું?



આપણાં જીવનના વ્યવહારો, મૂલ્યો કે આચાર-વિચારના નિયમોને અનુસાંગિક ના હોઈ શકે. તેથી જ, “હવે હું શું કરું?” એ પ્રશ્નનો સચોટ જવાબ પ્રશ્નકર્તા પોતે જ પોતાને આપી શકે. હા, ગુરુ/માર્ગદર્શક/નિષ્ણાતો પાસે સંભાવનાઓ વિષે, વિકલ્પો વિષે વાત કરી શકાય, જાણકારી લઈ શકાય અથવા સમજણ લઈ શકાય. પરંતુ પછી નિર્ણય તો પોતે જ લેવો ઘટે.

નાની સમસ્યા હોય કે મોટી, દરેક વ્યક્તિ દરેક ઘડી એ વિવિધ પ્રકારના નિર્ણયો સતત લેતો જ હોય છે. સવારે ઊઠવાથી શરૂ કરીને રાત્રે નિદ્રાધીન થઈએ ત્યાં સુધી નાના મોટા નિર્ણયો લેવાનું ચાલુ જ રહે છે. ક્યારે, કેવી રીતે, શું, કોને, ક્યાં,

કેમ, કેવું – આવા બધા શબ્દોથી શરૂ થતાં પ્રશ્નો સતત ઉઠ્ઠવતા જ હોય છે અને આપણું મન તેના સભાન, બેભાન કે અર્ધ-સભાન અવસ્થામાં તેના જવાબો શોધતું રહેતું હોય છે અને નિર્ણયના અંતે તેની ઉપર ક્રિયા કરતું હોય છે. આવા પ્રશ્નો કે સમસ્યાઓ ક્યારેક જીવનને નહિવત કે બહુ જ ઓછી માત્રામાં અસર કરતાં હોય છે અને ક્યારેક તેનો જીવન ઉપર બહુ મોટો પ્રભાવ પડે એવા હોય છે. પરંતુ બંને કિસ્સાઓમાં તેની ઉપર યોગ્ય સમયે નિર્ણય લેવો જ પડતો હોય છે. અને જ્યારે જીવનમાં કોઈ પણ કારણથી અટકી જવાય, અચાનક કોઈ ગંભીર પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થાય અથવા આપણાં ભૂતકાળના કોઈ પણ અનુભવો સિવાયનો નવો અનુભવ થાય અને કોઈ પણ માનસિક તૈયારી ના હોય એવા સંજોગ ઊભા થાય ત્યારે “હવે હું શું કરું?” એ વધુ ગંભીર બની જાય.

જો ક્ષણિક સમયમાં કે બહુ ઓછા સમયમાં જ નિર્ણય કરવાનો આવે તો મોટા ભાગે સામાન્ય લોકો અસમર્થ હોય છે અથવા એ ક્ષણે જ સૂઝે તે બોલી કે કરી નાખતા હોય છે અને તેનું ના ગમતું ગંભીર પરિણામ ભોગવવાનું આવતું હોય છે. સાચો કે યોગ્ય નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાની સમજણ કેળવવી ખૂબ જરૂરી છે

જેથી આપણી સમસ્યાનું કાયમી નિરાકરણ આવે. નાની કે મોટી સમસ્યાઓના નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા મહદઅંશે સરખી જ હોય છે, જે ખૂબ સંશોધનોના આધારે વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ દ્વારા વિકસાવેલી છે. આ પ્રક્રિયા અનુસરવાથી મોટા ભાગે યોગ્ય નિર્ણય લઈ શકાય છે અને પછી વધારાની મુશ્કેલી ઊભી થતી નથી.



આ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાના સાત પગલાં છે:

૧. સમસ્યાની સમજણ અથવા ઓળખ:

ઘણી વાર માણસને સમસ્યાની સાચી સમાજ જ નથી હોતી. તેથી તેના નિરાકરણના વિચારો અને નિર્ણયો ખોટા પડતાં હોય છે. જેમકે, રોજ સવારે બ્રશ કરવાનું કારણ શું? તો જવાબ મળશે દાંત સાફ કરવા, કે મોઢામાં બેક્ટેરિયા ના થાય અને દુર્ગંધ ના આવે તેના માટે. ખરેખર આ સાચો જવાબ નથી. આપણે શરીરને પૂર્ણ સ્વસ્થ રાખવું છે, અને એ સ્વસ્થતા માટે મોઢું અને દાંત યોખ્યા અને

જંતુરહિત રાખવા જરૂરી છે, એ સાચું કારણ છે. અહીં સમસ્યા મોઢાની કે દાંતની નથી. સાચી સમસ્યા શરીરને તંદુરસ્ત રાખવાની છે. આમ, મોટા ભાગે આપણે લાંબો વિચાર કર્યા વિના ટૂંકી દ્રષ્ટિ રાખીને સમસ્યાને જોઈએ છે અને તે પ્રમાણે નિર્ણયો લઈએ છે જે ખોટ પડી શકે છે. સમસ્યાની સાચી સમજણ અને સાચી સમસ્યાની સમજણ બહુ જ અગત્યના છે.

૨. અપેક્ષિત નિરાકરણ:

જીવનના ધ્યેય સાથે સુસંગત જીવનની દરેક સમસ્યાના અપેક્ષિત નિરાકરણ પ્રમાણે તેનો નિર્ણય થાય. એટલે સમસ્યા સમજ્યા પછી અપેક્ષિત નિરાકરણ નક્કી કરવું બહુ જ જરૂરી છે. અને તે જીવનના મૂલ્યો, સિદ્ધાંતો અને નિયમો સાથે સરખાવીને જ નક્કી થાય. પરંતુ આપણે ઇચ્છિત પરિણામ પહેલેથી જ સ્પષ્ટ હોવું જોઈએ.

૩. વિકલ્પો વિચારવા:

કોઈ એક મુકામ ઉપર પહોંચવાના એક થી વધારે માર્ગ હોય શકે. તેવી જ રીતે કોઈ સમસ્યામાંથી બહાર નીકળવાના એક થી વધારે રસ્તા હોઈ શકે. ઇચ્છિત પરિણામ મેળવવાના ઘણા રસ્તા હોઈ શકે, ઘણી રીતો હોઈ શકે, જુદી જુદી ક્રિયાઓ હોઈ શકે. દાખલા તરીકે, બારમાં ધોરણમાં સારું પરિણામ લાવ્યા પછી

એન્જનીયર બનવા માટે ઘણી વિવિધ શાખાઓ અને કોલેજો હોય છે. તે બધામાંથી કોઈપણ ચયન કરીએ તો એન્જિનિયર બનાય જ. રોટલી ખાવી હોય તો હાથે વણીને અથવા મશીનમાં દબાવીને કે મોલ માંથી તૈયાર લાવીને ખાઈ શકાય. તેમજ, દરેક સમસ્યામાં ઇચ્છિત પરિણામ લાવવા વિવિધ રસ્તાઓ હોઈ શકે જે વિચારવા જરૂરી છે. આના માટે અન્ય

લોકોનો સહકાર લઈ શકાય.

૪. વિકલ્પોની સરખામણી:

વિકલ્પો વિચાર્યા પછી યોગ્ય વિકલ્પ કયો છે તે નક્કી કરવા બધા વિચારેલ વિકલ્પોની સરખામણી કરવી જરૂરી છે. એક મુકામ ઉપર પહોંચવાના વિવિધ રસ્તા જાણ્યા પછી જેમ આપણે વિચારીએ કે એક ફલાણો રસ્તો લઈશું તો વધુ ટ્રાફિક હશે, પેલા રસ્તા ઉપર કાર લઈને નહીં જઈ શકાય કેમકે રસ્તો ખૂબ સાંકડો છે, આ રસ્તે જઈશું તો ખૂબ લાંબુ પડશે, કોઈ રસ્તો સાવ અજાણ્યો છે કદાચ ભૂલા પડી જવાશે. તેમ જ, આપણી સમસ્યાના ઉકેલ માટેના જે અલગ અલગ વિકલ્પો વિચાર્યા હોય તેની સરખામણી કરી તેના ફાયદા-ગેરફાયદા સમજવા જરૂરી છે. આના માટે પણ ગુરુ/નિષ્ણાત પાસે માર્ગદર્શન મેળવી શકાય.

૫. સૌથી વધુ યોગ્ય વિકલ્પની પસંદગી:

વિવિધ વિકલ્પોની સરખામણી પછી સૌથી વધુ યોગ્ય એવા એક વિકલ્પની પસંદગી જીવનના ધ્યેય, સિદ્ધાંતો, ગમાં-અણગમાં, સામર્થ્ય, ઉપલબ્ધ સમય, અને એવા અન્ય વ્યક્તિગત બાબતોના આધારે કરવાની થાય જેથી જેને અસમંજસ છે અથવા સમસ્યા છે તેના માટે સૌથી વધુ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ થઈ શકે. આ પગલું પોતેજ લેવું જરૂરી છે. અત્રે યાદ રહે, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને પણ, જ્યારે મહાવીર અર્જુનને શ્રીમદ ભગવદ્ ગીતાનો બોધ આપ્યો ત્યારે તેમણે તેને વિવિધ વિકલ્પોની સમજણ આપી કહ્યું હતું કે નિર્ણય તો તેણે (અર્જુને) જ લેવાનો છે.

૬. નિર્ણયનો અમલ:

સમસ્યાના નિરાકરણ માટે વિચારેલ વિવિધ વિકલ્પોમાંના સૌથી યોગ્ય વિકલ્પનું ચયન કર્યા પછી આપોઆપ નિરાકરણ નથી આવી જતું. તે નિર્ણયને અમલમાં મૂકવો પડે છે. ઘણા લોકો નિર્ણય લઈને નિષ્ક્રિય બેસી રહે છે. આપણે નિર્ણય ઉપર કાર્ય તો કરવું જ પડે.

૭. નિર્ણયની સમીક્ષા:

નિર્ણય લીધા પછી તેની ઉપર ક્રિયા આરંભ કરીએ અને પૂર્ણ નિરાકરણ આવે ત્યાં સુધીની પ્રક્રિયા દરમિયાન સતત સમીક્ષા કરવી જરૂરી છે. જે ક્રિયા કે કાર્ય

આપણે કરીએ છે અને જે ઇચ્છિત પરિણામ જોઈએ છે શું આપણે ખરેખર તે દિશામાં જઈ રહ્યા છીએ? જો હા, તો કાર્ય ચાલુ રાખવું. પણ જો ના, તો કદાચ થોડી દિશા બદલવી પડે, કે વેગ વધારવો કે ઘટાડવો પડે, અથવા પદ્ધતિમાં બદલાવ લાવવો પડે. તેની માનસિક તૈયારી હમેશા હોવી જોઈએ અને ખાસ જ્યારે નિર્ણયની અને તેના પરિણામની જીવન ઉપર બહુ મોટી અસર પડવાની હોય, તે સંજોગોમાં કદાચ નિર્ણય ખોટો પડે તો ‘પ્લાન-બી’ પણ તૈયાર રાખવી જોઈએ જેના ઉપર જલ્દીથી વિચાર કરી શકાય અને પછી તે અમલમાં મૂકી શકાય.

આમ, “હવે હું શું કરું?” એ પ્રશ્ન પોતાના માટે જ છે, અન્ય કોઈ આંશિક રીતે ફક્ત સલાહ-સૂચન આપી શકે પરંતુ આપણાં માટે યોગ્ય નિર્ણય આપણે જ લેવો પડે અને તેનો અમલ પણ આપણે જ કરવો પડે તે સમજવું જરૂરી છે. અને જીવનભર આવા નાના મોટા નિર્ણયો સતત લેતા રહેવાની જરૂર પડતી હોવાથી દરેક વ્યક્તિને પોતાના જીવનના ધ્યેય, સિદ્ધાંતો, સામર્થ્ય, મર્યાદાઓ, ગમાં-અણગમાં વિષે પૂર્ણ જાગૃતિ, સમજ અને સ્પષ્ટતા હોવી જોઈએ. તો જ, મહદઅંશે આપણાં જીવનના બધા નિર્ણયો સાચા પડે અને મુશ્કેલીઓ ના નડે.



કિશન એમ. દાવડા

ફેન્ડ રીકવેસ્ટ



શંભુભાઈની વિરુદ્ધ જઈને પુત્રી રેખાએ ભાગીને લગ્ન કર્યા હોવાથી એમણે રેખા સાથે સંબંધ તોડી નાખ્યો હતો.

પૌત્ર રાજ રોજ શંભુભાઈને ફેસબૂકના ટ્યુશન આપતો.

“દાદુ.. આ તો ફિયાની રિકવેસ્ટ આવી છે.” રાજે નિખાલસ ભાવે કહ્યું.

દાદાની આંખો ભીની થઈ ગઈ. કટાઈ ગયેલા સંબંધને જાણે કલાઈ થઈ.



પંખ e-magazine

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

લેખ/વાર્તા/માઈક્રોફિક્શન/કવિતા મોકલવા માટે

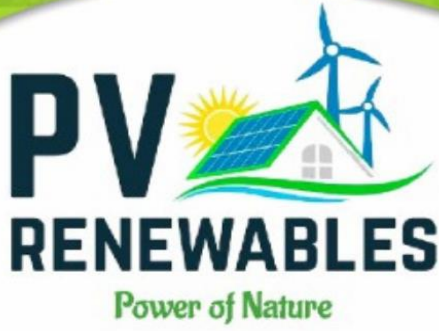
- (૧) માત્ર શ્રુતિ ગુજરાતી ફોન્ટમાં 'Word File Format'માં ટાઈપ કરી ભાષા અને જોડણીની ભૂલો ચકાસી રચના મોકલવી. ભાષાશુદ્ધિ અને જોડણીમાં જો વધુ ભૂલો હશે તો કૃતિ સ્વીકારવામાં આવશે નહિ, જેની નોંધ લેવી. ગુજરાતી લખાણના બધા નિયમો પળાય એ સૌથી પાયાની જરૂરિયાત છે.
- (૨) કોઈ પણ ઓનલાઈન કે ઓફલાઈન પ્લેટફોર્મ પર અપ્રકાશિત હોય, એવી જ કૃતિ મોકલવી. કૃતિ સ્વરચિત અને મૌલિક હોવી જોઈએ.
- (૩) કૃતિમાં મોટેભાગે ગુજરાતી જ ટાઈપ કર્યું હોય એ જરૂરી છે. અમુક શબ્દો ગુજરાતી, હિન્દી અથવા સંસ્કૃત ભાષામાં ટાઈપ કરેલા ચાલશે. પણ એ શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઓછા રાખવા. જેથી સમરસતા સચવાઈ રહે.
- (૪) કૃતિ માત્ર મેઇલ દ્વારા જ સ્વીકારવામાં આવે છે. અમારું મેઇલ-એડ્રેસ આ મુજબ છે: pankhemagazine@gmail.com
- (૫) કૃતિ મેઇલ કર્યા પછી જો સિલેક્ટ થશે તો જાણ કરવામાં આવશે.
- (૬) 'પંખ' બિન-વ્યવસાયિક મેગેઝીન હોવાથી અમારા તરફથી કોઈ પણ પ્રકારનો પુરસ્કાર આપવામાં આવતો નથી.
- (૭) તમે મોકલેલી કૃતિ-સ્વીકારનો અંતિમ નિર્ણય 'પંખ'ની ટીમનો રહેશે.

આપને આ અંક કેવો લાગ્યો, એના વિશે થોડો સમય કાઢીને આપના પ્રતિભાવો અવશ્ય આપજો.

<https://wa.me/916355953355>

સૂર્ય ઊર્જા રૂફટોપ યોજના

વીજળી બચાવો, પર્યાવરણ બચાવો, સોલાર અપનાવો



સોલાર સિસ્ટમની ક્ષમતા	રહેઠાણ માટે સબસીડી
૧ થી ૩ કિલોવોટ સુધી	નિયત કરેલી કિંમત પર ૪૦% સબસીડી
૩ થી ૧૦ કિલોવોટ સુધી	નિયત કરેલી કિંમત પર ૨૦% સબસીડી

ફ્લેટ તથા સોસાયટીના કોમન મીટર પર મેળવો
૫૦૦ KW સુધી ૨૦% સબસીડી

સોલાર રૂફટોપ લગાવવાનો ખર્ચ
અંદાજે ૪ વર્ષમાં વસુલ ત્યારબાદ ઉત્પન્ન
થયેલ વીજળી બાકીના ૨૧ વર્ષ સુધી મફતમાં

ઇન્ડસ્ટ્રીયલ, કમર્શીયલ, ઇન્સ્ટીટ્યુશનલ, સ્કૂલ,
કોલેજ, હોસ્પિટલ, NGO તેમજ ફાર્મ હાઉસ માટે મેળવો
આકર્ષક દરે સોલાર સિસ્ટમ.

૨૦૨૦-૨૧
ની સબસીડી નું
બુકીંગ ચાલુ થઇ
ગયું છે, તો આજે
જ સંપર્ક કરો.



9998919086



પંખ e-magazine

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન



પંખ' MASS અને CLASS - એમ બન્ને વર્ગો દ્વારા વખણાતું મેગેઝીન બની ગયું છે.

કોઈ અફવા, ખરાબ જોક અથવા ફેક-ન્યુઝ જેટલી ઝડપથી અને જથ્થાબંધ રીતે અત્યારના સમયમાં બધે વાયરલ થાય છે, એટલું તો અમારાથી કદાચ ના બને, પણ 'પંખ'ની આ પીડીએફ ફાઈલ નોંધપાત્ર સંખ્યામાં સર્ક્યુલેટ થાય છે ખરી!

બેશક, 'પંખ' બિનવ્યવસાયિક મેગેઝીન જ છે અને રહેશે, પણ એમાં અમારો સમય, મહેનત અને મૂડી રોકાયા જ છે. અમે અત્યારે જે કરીએ છીએ, એનું વળતર અમને વાચકો અને ભાવકોના પ્રેમ થકી મળ્યું છે અને અમારી અપેક્ષા એ જ છે.

પરંતુ અમે આ કામ વધુ સારું કરી શકીએ, એ માટે આપની મદદની અપેક્ષા રાખવી પણ તો ખોટી નથી ને?

મદદના એક માધ્યમ તરીકે તમે તમારા કોઈ વેન્યરની જાહેરાત 'પંખ'માં આપી શકો છો. બદલામાં તમને શું મળશે? સમજદાર અને જેન્યુઈન કસ્ટમર્સ.અમને શું મળશે? અમારા નવા આઈડીયાઝને પડદા પાછળથી પડદા આગળ લાવવા માટે થોડુંક ફન્ડિંગ.

વધુ માહિતી માટે, અમારો સપર્ક કરો.

Manori Shah - +91 91044 29144

pankhemagazine@gmail.com

टीम 'पंख'

याज्ञिक वधासिया

केयूर दुधात

मनोरी शाह

अनंत गोहिल

विरल जोशी

होलेक्ष अगवान

सहभागी पांખो

धुविल चोडवडीया

मिहिर गेडीया

આ અંકમાં સહભાગી કલમો

ગિજુભાઈ બધેકા

જયન્ત પાઠક

જગદીશ જોષી

રાજુલ ભાનુશાલી

ધર્મેન્દ્ર જોષી

તેજલ શાહ

વિપુલ હડિયા

ડૉ. રંજન જોષી

કિશન એમ. દાવડા

હીરલ વ્યાસ

ડૉ. કાર્તિક શાહ

બંસરી જોષી

ફોટોગ્રાફી

આકિબ પઠાણ (ફ્રન્ટ કવર)

https://instagram.com/aqib_starlin?igshid=lz5wfukbdzi8

અમીત સોલંકી (બેક કવર)

[https://instagram.com/vasco di gama ?igshid=mc327zqahnrp](https://instagram.com/vasco_di_gama ?igshid=mc327zqahnrp)

❖ અમારો સંપર્ક અહીં કરો...

WhatsApp

<https://wa.me/916355953355>



Telegram

<https://telegram.me/pankhemagazine>



Gmail

pankhemagazine@gmail.com



❖ અમને Follow અહીં કરો...

Facebook

<https://m.facebook.com/pankhemagazine>



Instagram

<https://www.instagram.com/pankhemagazine/>



Telegram Channel

<https://t.me/pankhemagazineofficial>



Twitter

https://twitter.com/pankh_emagazine



YouTube

<https://m.youtube.com/channel/UCakmCpwf4oF2ZICI-YPIVDg>



❖ અમારા વિશે સંપૂર્ણ માહિતી અને જૂના અંકો...

Website

<https://pankhmagazine.com/>

